

לקדמוניות פיוטי הטל (והגשם)
קרובה קדם-ינאית לגבורות טל

יצא לאור על ידי עזרא פליישר

[א]

מערכת פיוט הטל הנדפסת להלן מקורה בכ"י מן הגניזה השמור בספריית האוניברסיטה בקיימברידג' וסימנו Add. 3360. היא מתייחדת, מלבד בהיקפה המרשים ויופיה הפיוטי, גם בקדמותה המופלגת; לפי סימני הצורה והסגנון העולים ממנה קרוב שהיא קדומה הרבה, בשלמותה או בחלקיה העיקריים, מכל פיוט הטל והגשם הידועים לנו עד כה בנדפס ובכתבי היד. לפיכך נראים פרטי התבנית והתוכן העולים ממנה ראויים לתשומת לב, הן מצד עצמם והן מצד מה שניתן ללמוד מהם על ראשית סוג פיוט הטל (והגשם) ועל תולדותם.

[ב]

פיוט הטל והגשם ידועים-היו לחוקרי שירת הקודש הקדומה בעיקר מכוח שתי הקומפוזיציות הקליריות המפורסמות שנשתמרו בהיקף כמעט מלא¹ במחזורי אשכנז, זו שלטל שתחילתה 'בדעתו אביעה חידות' וזו שלגשם שתחילתה 'אף ברי אותת', שתיהן ממיטב יצירותיו של הפייטן הגדול. אבל אין צריך לומר שהקלירי לא היה האחד והיחיד שהעמיד פיוטים מסוג זה². עובדה זו, מלבד שהשכל הישר

- 1 כמפורסם, אין כתבי היד האירופיים (ברובם המכריע), ואין צריך לומר הדפוסים, מביאים את קרובות הטל והגשם של הקלירי, אלא עד סוף קטעי ההרחבה של החטיבה השנייה שלהם. ברם בכתבי היד שלגניזה וכן בכמה כתבי יד אירופיים מיוחדים, נמצאות גם חטיבות הפיוט החסרות, מלבד החטיבה הרביעית. קטעי ההשלמה לקרובות הטל של הקלירי נדפסו לראשונה על ידי אלבוגן במאמרו Kalir Studies ב" HUCA ג, (1926) עמ' 222 ואילך ואחר כך, בנוסח שונה במקצת על ידי א' שכטר, בספרו *Studies in Jewish Liturgy* (פילדלפיה 1930) עמ' 122 ואילך. שתי הנוסחאות הושאו על ידי רפאל אדלמאן בספרו *Zur Frühgeschichte des Mahzor* (שטוטגרט 1933) עמ' ג ואילך (בחלק העברי) עם נוסח שונה במקצת שמצא בגניזה. ההשלמות לקרובות הגשם נדפסו בידי אלבוגן תחילה ב" *Bericht der Hochschule für die Wissenschaft des Judentums* (ברלין 1929) עמ' 40 ואילך ואחר כך במאמרו *Kalirs Geschem-Komposition mit unbekannten Einlagen* בספר הזכרון לג'ורג' קוהוט (ניו-יורק 1935) עמ' 159 ואילך. כאמור, לא נמצאו עדיין "גופים" של קרובות אלו, ר"ל הקטעים ששולבו בהן כנגד הברכה הרביעית, אך אין להעלות על הדעת שאלו לא נכתבו מלכתחילה. בכה"י שלנו, בדף 39, ב מובאת קרובות הטל של הקלירי ע"י רמזים להתחלות קטעיה השונים, וכן מובאות, במלואן, כמה השלמות לקרובה, ספק שייכות לה ספק אינן שייכות לה; לקראת הסוף מובאים גם הטורים הראשונים של 'גוף', תחילתו: 'אלוהי אבי איוה באביב חודש/בו בחר בראשון זרע ברוכי טל'. הפיוט נקטע אחרי טור ו' ולפי צורתו קשה להניח שהוא של הקלירי.
- 2 אגב, הקליר עצמו חיבר בלא ספק לכל הפחות עוד זוג נוסף של קרובות טל וגשם, ליום טוב שחל להיות בשבת. קטעים מתוך קרובות אלו מפוררים בין קטעי הגניזה וקצת מהם פורסמו בידי זולאי בעתון הארץ י"ד בניסן תש"ב (=מבחר השבעים סי' 11) וי"ג בניסן תשי"ד.

חייבה ממילא, הוכחה גם על פי ממצאי הגניזה שהעלו לפנינו כמה קומפוזיציות מקבילות, רובן ככולן בתר-קליריות.³ כן העלו ממצאי הגניזה כמות לא מועטת של פיוטים קטנים לטל ולגשם, רובם מסוג פיוט⁴ ה"רהט", שנתחברו כנראה לריענון ולהרחבתן של מערכות הטל והגשם הגדולות, המסורתיות.⁵ הסוג זכה לטיפוח-מה גם בפייטנות המאוחרת, המזרחית⁶ והספרדית⁷, כמפורסם.

מערכות הטל והגשם הידועות לנו מעוצבות כולן בתבנית פיוט⁸ הטל והגשם הקליריים ונראה קרוב לומר שמחבריהן חיקו מדעת, ישירות או בעקיפין, את הקומפוזיציות של קודמם הגדול. מערכות אלו שייכות כולן, בדרך הטבע, לסוג שבעתות-החג, שהרי הן באות לציין התרחשות ליטורגית שראשיתה, לפי ההלכה, בעמידות של מוספי חג, והקרובה המקשטת את עמידות המוסף היא, כמפורסם, השבעתא. אבל שבעתות הטל והגשם אינן שבעתות חג רגילות, אלא מורחבות:⁹ חטיבתן השנייה, זו המכוונת לברכת המחיה, קולטת בהן כמה וכמה קטעי פיוט שמדברים בעניינה המיוחד של היצירה, בטל או בגשם. התרחבותן של חטיבות קרובה מסוימות, לציון עניינים שונים, בין ליטורגיים ובין שאינם ליטורגיים, היא תופעה ידועה בפייטנות: כיוצא בזה מצאנו דרך משל בקדושתא, שהיא מתרחבת בחטיבתה השלישית כדי להקדים מבוא לקדושה¹⁰ וכן מצאנו גם בקרובת הי"ח שמתרחבת בימות הצום בחטיבה השישית לקלוט את הסליחות, בט"ב בחטיבה הי"ד לקלוט את הקינות, בפורים בחטיבה הי"ב לקלוט פיוט¹¹ הרחבה מענייני היום, ולעתים, בחנוכה ובפורים (גם) בחטיבה הי"ז לציון הפיסקה 'מעין המאורע' הבאה

3 בתקופת הפיוט הקדום נראה שהפייטנים הרבו לכתוב קרובות טל וגשם. בין קטעי הגניזה נשתמרו חלקים נכבדים מתוך קרובות כאלו של יוסף בירבי ניסן משווה קריתיים, פינחס הכהן מכפרא ויוחנן הכהן בירבי יהושע.

4 פיוטים מטיפוס זה פורסמו למשל: על ידי אלבוגן במאמרו שצויין לעיל בהערה 1 בספר הזכרון לג'ורג' קוהוט; על ידי ח' בראדי בידיעות המכון לחקר השירה העברית חלק ג עמ' נב; על ידי זולאי בעתון הארץ י"ד בניסן תשי"ג, ועל ידי הברמן בעתון רננים (ירושלים תשכ"ח) עמ' 97 ואילך.

5 כידוע, נותרו בידינו שרידים נכבדים מתוך שתי מערכות גשם של רס"ג, אחת לשמיני עצרת סתם, ואחת לש"ע שחל להיות בשבת, עיין סידור רס"ג עמ' שצ"ה ואילך, חולאי, האסכולה הפייטנית של רב סעדיה גאון (ירושלים תשכ"ד) עמ' פג ואילך.

6 מבין פייטני ספרד כתבו קרובות לטל וגשם, עד כמה שידוע לנו עד היום, ר' שלמה אבן גבירול (השווה במהדורתם של ביאליק ורבניצקי כרך ג עמ' 124 ואילך) ר' אברהם אבן עזרא (מהד' נ' בן-מנחם בספר היובל לכבוד אברהם אלמליח [ירושלים תשי"ט], עמ' 97 ואילך), ומשולם דאפיירה (מהד' שמעון ברנשטיין ב-HUCA, כרך יט, עמ' 30).

7 על שבעתות החג בכלל ועל המורחבות במיוחד עיין במאמרי 'שבעתות-הבדלה ארץ ישראליות', תרביץ, לו (תשכ"ז), עמ' 432 ואילך.

8 באמת הביאה התרחבות זו לגיבושה של הקדושתא כסוג נפרד בפייטנות הקדומה. מכל מקום, מלכתחילה היתה גם הקדושתא קרובת-שבע עם הרחבות בחטיבתה השלישית, כפי שכבר הניחו חוקרים ראשונים משיקול דעתם וכפי שניסיתי להוכיח במאמרי 'לפתרון של כמה בעיות יסוד במבנה הקדושתא הקלאסית', בספר הזכרון לחנוך ילון, ירושלים תשל"ד, עמ' 444 ואילך.

שם⁹. שבעתות מורחבות אינן מרובות בדרך הטבע. מלבד שבעתות הטל והגשם ידועות לנו רק שבעתות הבדלה, המכוונות ללילי פסח ושבועות שחלים להיות אחר השבת, שהן מטיפוס זה¹⁰.

הקרובה המורחבת אינה מופקעת מחזקת תבניותיה היסודיות בשל ההרחבות הקלוטות בה, אלא היא משלבת את ההרחבות במסגרתה הקבועה, והיא חוזרת אליה עם השלמתן. גם שבעתות הטל והגשם דינן כדין כל שבעתות החג ואין ביניהן לבין אחיותיהן לסוג אלא קטעי ההרחבה שבחטיבתן השנייה: טול הרחבות אלו מגופן והריהן שבעתות חג רגילות, והרכבן ותבניותיהן כשל שאר שבעתות החג. ומה שמצאנו את קרובות הטל והגשם של הקלירי במחזורי אשכנז שהן מקוטעות ואין בהן חטיבות פיוט כלל אחרי ההרחבות הקלוטות בחטיבתן השנייה, אין זאת, כמפורסם, אלא משום שמתפללים מאוחרים קיצצו את המשכן וסופן מחמת אורכן וחשיבותן של ההרחבות. תהליכים דומים של פרקטיקה ליטורגית קיצצו לעתים בצורה דומה גם טיפוסים אחרים של קרובות מורחבות¹¹.

[ג]

מפני מה ציינו הפייטנים בהבלטה מופלגת כזאת את הזכרת הטל והגשם? דבר זה ראוי שנתמה עליו, לפי שכל מקום שמצאנו קרובות שמתרחבות כנוכר לעיל לא מצאנו אלא לצורך גדול, בין בשביל להבליט, או להתליף, פיסקת-קבע מיוחדת

9 אשר להרחבות בקרובות הפורים, קשה לדעת בודאות היכן שולבו על פי רצונם הראשון של המחברים. כתבי היד של הגניות אינם אחידים בעניין זה: רובם מביאים את פירוש ההרחבה בחטיבה הי"ב, כנהוג גם בכ"ה האירופיים ובנדפס, אבל מקצתם, ואולי דוקא הקדומים שבהם, מביאים אותן בברכה הי"ז, כאילו לשם ציון פיסקת הקבע מעין המאורע ('על הניסים' שבנוסחים שלנו). לכאורה נראית האלטרנאטיבה השנייה עיקר, אבל אין בטחון גמור שאכן כך היה הדבר בימי הקדם. גם הסליחות של ימות הצום שולבו בברכה הששית – כנראה מלכתחילה – ולא בברכה המיוחדת שלתעניות, כפי שנראה מחוייב על פי ההגיון. אבל גם דבר זה עדיין צריך עיון. קטעי פיוט לציון המאורע בחטיבה הי"ז של קרובות חנוכה מצאתי עד כה במקור אחד בלבד, בכ"י אוכספורד 2705 (עיין על כך במאמרי 'מבנים סטרופיים מעין אזוריים בפיוט הקדום', הספרות, ב [תש"ל] עמ' 238) אבל אין לא ראינו ראיה. נראה שהמנגנון המאוחרים השמיטו קטעים אלה כדי להשאיר או לפנות מקום לנוסח הקבע גם של פיסקת מעין המאורע. אגב, רצון זה אפשר שהביא להעברת קטעי ההרחבה של קרובות הפורים מן החטיבה הי"ז לחטיבה הי"ב. עיין על כך גם במאמרי 'עיונים בבעיות תפקידם הליטורגי של סוגי הפיוט הקדום', תרביץ, מ (תשל"א) עמ' 49.

10 עיין במאמרי שנוכר לעיל הערה 7. על צד האמת אפשר לראות בכל שבעתות החג מיני שבעתות מורחבות, מחמת ה'גופים' שלהן המכוונים לברכתן הרביעית. קטעים אלה שונים בתבניתם, על פי רוב, משאר החטיבות, ומפירים את הסימטריה המאפיינת למשל את שבעתות השבת. ברם קטעי ה'גופים' מעוגנים בפסוקי הקבע של עמידות החג ולא מצאנום משתלשלים בזה אחר זה כדין שאר ההרחבות.

11 כגון הקרובות המורחבות לימות הצום, שהועמדו על שש חטיבות בלבד, או הקרובות לתשעה באב שהועמדו על י"ד. גם הקדושתא נתקצצה כך, בשל אורכן של ההרחבות בחטיבה השלישית. על תהליכים אלה עיין בפרוטרוט במאמרי הנזכר לעיל, הערה 8.

שנתיסדה להיאמר במקום מסויים בעמידה לציון ייחודו של יום, כגון מה שמצאנו בשבעות ההבדלה, או בקדושתאות, או בקרובות הי"ח לט' באב ובברכת ההודאה של קרובות החנוכה והפורים, ובין בשביל לציין עיקר ייחודו של יום, כפי שמצאנו בקרובות הצום בהרחבת חטיבתן השישית לקראת הסליחות ובקרובות הפורים בהרחבת חטיבתן השתים עשרה. והנה עניין הזכרת הטל והגשם אינו בעל משקל ליטורגי גדול, וגם עיקרם של הימים שחליפתן מתחוללת בהם אינו מתמצה בו. ואילו מערכות הטל והגשם, כפי שנתעצבו בידי הקלירי והבאים אחריו, מופלגות בהיקפן, גם בהשוואה לרוב שאר טיפוסים הקרובה המורחבים. אפשר שראוי שנבליט גם את העובדה שלא מצאנו שום ציון כלל בפייטנות, על כל פנים בזו הקדומה, ליום שמתחילים בו שאילת גשמים בברכת השנים. נמצא שהתופעה שאנו דנים בה אי אפשר לה שתתפרש על פי ההנחה שבימי הקדם, ובארץ ישראל, יוחסה חשיבות רבה לברכת טללים וגשמים, והוא שגרם להבלטת עניינם בתפילה.

נראה לי שמקורה של התופעה בעובדה שראשית הזכרת גשמים וטללים נתלתה בתלמודים במפורש ובהבלטה בשלוח הציבור: באמת מציינים מקורות ההלכה הקדומים את תפקיד שלוח הציבור בעניין זה יותר ממה שמצאנו בכל מקום אחר בתפילה, כגון מה שמצאנו בירוש' תעניות פ"א ה"א (סג ע"ג): 'ויזכיר (ש"ץ) מבערב? לית כל עמא תמן. ויזכיר בשחרית? אף הוא סבור שמא הזכירו מבערב והוא הוי מדכר וכו' רבי חגי בשם רבי פדת: אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שלוח ציבור' וכו'. נראה שפייטנים, ששלוחי ציבור היו, התגדרו בבקעה זו שהציעו חכמים לפניהם, ועשו פומבי גדול לשליחותם.

[ד]

כאמור, מסגרתן של מערכות הטל והגשם הידועות לנו מסגרת של שבעתא היא, ולא מצאנו עד כה בזה סטייה, מלבד בכך שהפרקטיקה הליטורגית קיצצה את חלקיהן האחרונים של שבעות הטל והגשם והעמידה את שבע חטיבותיהן על שתיים, אחת קצרה ואחת מורחבת. כדין שבעות החג, כולן או רובן המכריע, עומדות חטיבות היסוד של שבעות הטל והגשם על סטרופה אחת (על פי רוב מרובעת, לעתים מחומשת). חטיבתן השניה, אף על פי שרומזת בסופה לברכת המחיה¹² אינה מסתיימת, כמובן, בברכה, אלא משמשת פתח להתרחבות הפיוטיות שהן עיקרן של שבעות אלו.

12 תופעה זו ראויה שנבליטנה כאן, לפי שהיא קבועה ועומדת כמעט בכל המקומות שבהם מופקע קטע פייטני מסויים, בתוקף סיבות ליטורגיות שונות, בעיקר מאוחרות, מתפקידו המקורי. כך מצאנו כמעט בכל קרובות הצום, שחטיבתן השישית רומזת לברכת המרבה לסלוח אף על פי שאין הברכה באה אלא לאחר הסליחות, ובכל קרובות הט"ב, שיחידתן הי"ד רומזת לברכת אלהי דויד ובונה ירושלים אף על פי שאין ברכה זו באה אלא אחרי הקינות, וכן הוא גם בקרובות הפורים. תופעה זו מסבירה את הרמזים ל'האל הקדוש' בסוף שלשלות הפסוקים של פייטני המשלש בקדושתאות, אף על פי שאין המשלשים אלא קטעי פתיחה להתרחבות המכינות את הקדושה.

ההרחבות עצמן נתגבש להן הרכב סטיריאויטיפי למדי, כנראה בהשפעת פידט' הטל והגשם הקליריים. תחילת ההרחבות בנטילת רשות (או 'רשות' סתם), שמסתיימת, ככל פידט' הרשות הקדומים בשלשלת מקראות¹³. בפייטנות הקדומה אין שלוח ציבור נוטל רשות מן הקב"ה אלא מן הציבור והחכמים שבתוכו; מן הקב"ה הוא מבקש כוח לעשות חיל, לבצע את שליחותו כיאות. אחרי נטילת הרשות בא פיוט מטיפוס 'בריית עולם' או 'סדר יצירה', קטע פידט' על פי רוב ארוך, שבו מספר הפייטן את תולדות העולם והאומה, בזיקה – ישירה או עקיפה, טבעית או מלאכותית – אל נושא הטל או הגשם. פיוטים מטיפוס זה באים גם בקומפוזיציות מסוג אחר¹⁴ ועיקרם בהבלטת הנושא הספציפי של היצירה, שכאילו כל העולם לא נברא אלא למענו, או אינו מתקיים אלא בזכותו. אחר כך בא פיוט

עיין בעניין זה מאמרי 'עיונים במבנה הקדושתא הקלאסית', ספר הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות, כרך ג, ירושלים 1972, עמ' 291 ואילך. אין להעלות על הדעת שהתופעה קשורה ברצונם של הפייטנים לאפשר את קריאת יצירותיהם גם בלי ההרחבות, שהרי רוב היצירות הקדומות, ואולי כולן, לא נכתבו אלא לסיפוקם של צרכים ליטורגיים מידיים וצרכים אלה היו תמיד ברורים בתכלית. יש כאן עדות לעוצמתה של מסורת שנתעצבה מכוחן של פונקציות ליטורגיות קבועות שהחזיקה מעמד בפייטנות היוצרת גם לאחר שנתבטלה זיקתה אל הפונקציה המקורית.

13 הפייטנות הקדומה מאוד נראה שאינה מכירה פידט' רשות שמקדימים מבוא למערכות פיוט שלימות, כגון לקדושתאות, לשבעות או למערכות יצר, שהרי פיוטים אלה נחשבו כתפילות לכל דבר, ולא באו אלא להחליף את נוסחאות הקבע בנוסחאות פיוט כיצא בהם, כפי שהראיתי במאמרי הנזכר לעיל, בהערה 9, עמ' 41 ואילך. כל קטע פידט' בקומפוזיציה גדולה יש כנגדו פיסקת פרוזה בנוסח הקבע, יצאו הרשויות שאין כנגדן פיסקאות כאלו בתפילה הקדומה. כנגד זה נאמרו פיוטי פתיחה לפני ההרחבות הגדולות בגופי המערכות הפיוטיות כגון סדרי עבודה, אוהרות וכדומה, לפי שאלה אינם בכלל תפילות. גם ההרחבות שבקדושתא הוקדמה להן לעתים רשות, כמה שמצאנו, למשל, במפורש בטכסט שנדפס בידי 'דאוידואהן בספרו *Mahzor Yannai* (ניו יורק 1919) עמ' 44, ועין שם במבוא סימן ט. לדעתי שימש גם הקטע 'אל נא לעולם תערץ' הבא בקדושתאות בפתח ההרחבות, רשות לקטעי ההרחבה, כמו שניסיתי להוכיח במאמרי 'עיונים באופיים הפרוודי של אחדים ממרכיבי הקדושתא' 'הספרות', ג (תשל"ב) עמ' 570 ואילך. הרשות 'מסוד חכמים ונבונים' ודאי אינה קדומה מאוד, כפי שמעיד עליה אופייה הפרוודי. כיצא בזה הפתיחות למערכות היוצר (פיוטי ה'מצדר') שאינן רשויות כלל, כפי שמעיד עליהם גם שמם הערבי, אף על פי שהם קרויים לעתים, בקטעי הגניזה, 'רשויות'. מובן שהמנהג לפתוח את פידט' ההרחבה הגדולים בפיוטי רשות הביא לאחר זמן להיווצרותם של כמה סוגי רשויות. סוגי הפתיחות והרשויות זכו, כמפורסם, לפריחה גדולה בפייטנות הספרדית.

14 באופן קבוע למדי קרואים כך בקדושתאות ימי הכיפורים הפיוטים שהריפרין שלהם הוא 'עד לא מכוון כסאך נכון'. גם בקדושתאות של שבועות מופיעים פיוטים מסוג זה בראשית החוליה השלישית: ה'סדרים' של קדושתאות השבועות אינם אלא 'סדרי עולם', או 'סדרי יצירה', כלומר פידט' בריית עולם, אלא שהכותרות אחזו לשון קצרה. על פיוטים אלה עיין גם במאמרי 'לקדמוניות הקדושתא', הספרות, ב (תשל"ל) עמ' 398. כ'סדר' סתם מצויינים עוד, פה ושם, פיוטים מקיפים בקדושתאות ואף בשבעות, ונראה שלא תמיד משמש המונח במשמעות אחת וברורה. בשלב מסוים התחילו מציינים כ'סדר', כנראה, את הפיוט העיקרי בקומפוזיציה.

הקרוי במקורות הקדומים 'סדר' או 'סדרא' (כנראה לשון קצרה מ'סדר פסוקים') והוא גרעינה של היצירה. פיוט זה מחולק לחטיבות המקיפות כל אחת סטרופה או שתי סטרופות; בסוף כל חטיבה באים מקראות מלוקטים מן התנ"ך שמדברים בענייני גשמים או טללים. למן ימות הקלירי ואילך באות בחטיבות הללו, במפורש או במרומז, שמות י"ב החדשים, המזלות, שבטי ישראל, ולעתים אף שמות אבות האומה, שמות אבני החושן המקבילות לשמות השבטים, ושאר עניינים. המקראות שבסוף החטיבות, שאינם חסרים לעולם בכתבי היד הקדומים, נשרו בהעתקות המאוחרות ובדפוסים.

את ההרחבות חותמים פיוט אחד או כמה פיוטים המזכירים בתבניותיהם את פיוט ה'רהיטים' בקדושתאות¹⁵; פיוטים אלה מכירים דברי בקשה לקב"ה לברכת טללים וגשמים. הקטעים הללו פותחים בדרך כלל במלים 'אלהינו ואלהי אבותינו'.

המעבר אל ברכת המחיה נעשה תמיד, לפי המקורות שבידינו, על ידי נוסחת קבע בלתי פיוטית שתחילתה 'שאתה הוא יי אלהינו' וכו'; ממנה גשר אל לשון הקבע של ברכת המחיה בסיומה.

לאחר פיוט ההרחבה חוזרת הקומפוזיציה להיות שבעתא לכל דבר. המשכה בחטיבת פיוט לברכה השלישית, לאחריה 'גוף' לברכה הרביעית, ולבסוף חטיבות לשלוש הברכות האחרונות. קטעים אלה חסרים, כנזכר, ברוב המקורות, כולל הקדומים מאוד, ואולם בדרך כלל אין להעלות על הדעת שפיוטן קדום לא השלים את השבעתא כלל, או שלא העמיד גוף כנגד ברכתה הרביעית.

[ח]

תפקידם של המקראות בפיוטי ה'סדר' במערכות הטל והגשם לא נתברר לנו והוא דבר שצריך עיון. כל הבודק את סוגי הפיוט הקדום אי אפשר שלא יבחין בעובדה שבדרך כלל חופשיה היצירה הפייטנית מכל זיקה בלתי אורגאנית למקרא¹⁶ והיא כולה פרי רוחו של הפייטן. בפייטנות הקדומה מאוד לא שימשו המקראות אפילו כקישוטים בסופי יחידות-השיר, ודבר זה התגיון חייבו, שהרי כל

15 במערכות הטל והגשם של הקלירי, כפי שהן בידינו, אין פיוטים מטיפוס זה, מלבד הפיוטים שתחילתם 'אלהינו ואלהי אבותינו' שמסיימים את הקומפוזיציות ואין אופיים רהיטי במובהק. ואולם נראה קרוב מאוד שאין הרכב זה מקורי, ושמלכתחילה היו גם במערכותיו של הקלירי פיוטים כאלו, אלא שהושמטו על ידי מתפללים מאוחרים מחמת אורכן של הקרובות ומחמת צורתן המלאכותית מדי לפי טעמים המאוחר והמפותח יותר. בכתבי היד הקדומים שלגניזה אין פיוטים מטיפוס זה חסרים בדרך כלל ממערכות הקלירי, אלא שקשה לקבוע בודאות אם הם שייכים לקרובותיו. גם בנדפס על ידי אדלמן בנזכר לעיל בהערה 1 מובא פיוט אחד מטיפוס זה בתוך קטעים מקרובת הטל של הקלירי. מנהגות מאוחרים השמיטו את פיוט הרהיט גם מקדושתאותיו של הקלירי לשבתות המצוינות.

16 הכוונה להסמכת קטעי פיוט למקראות כלשונם על ידי מלת קשר כלשהי כגון 'ככתוב', 'שנאמר', 'כמה שנאמר' או כר"ב.

זמן שהטכסט הפיוטי לא היה מחורז ולא היתה לו תבנית סטרופית קבועה ומוצקת אי אפשר-היה שמקראות ישולבו בו בשילוב אורגאני, חוץ מאשר כמלות פתיחה. גם לאחר שהשתלט החרוז על היצירה הפייטנית לא מצאנו מקראות כסיומות-נוי לסטרופות אלא למן ימיו של שמעון בירבי מגס בלבד, ואילו אצל ינאי לא מצאנו מקראות אלא כמלות פתיחה לסטרופות או לטורים, ואף זאת בפיוטים מועטים בלבד. נמצאת חדירתם של פסוקים לגופן של יצירות התפתחות מאוחרת של סלסול.

המקראות הבאים כאסמכתאות לקטעי פיוט ואינם משתלבים בסטרופות אין תפקידם תפקיד של נוי והופעתם לעתים מזומנות וקבועות בסוגי פיוט שונים לא נחקרה עדיין די צרכה.¹⁷ במקום אחר ניסיתי להוכיח שפסוקי-אסמכתא מופיעים באופן קבוע במקומות שבהם נקראים קטעי פיוט להסתיים בברכה, והעליתי את ההשערה שהתופעה קשורה ברצונם של פייטנים קדומים לבצע מעבר זה לא בלשון פיוט אלא בלשון מקרא.¹⁸ השאיפה לסיים תורפי ברכות בפסוק או בפסוקים נכרת גם בתפילות הקבע.¹⁹ הנחה זו יש בה כדי להסביר תופעתן של שרשרות פסוקים בסוף פירוש המגן, המחיה והמשלש בקדושתאות, בסוף המאורה, האהבה והיי מלכנו' ביוצר, ובסוף שלושת הקטעים המרכיבים את ברכות המזון המפויטות. ברם אין אלו כל המקרים שבהם מופיעים מקראות בפיוטים.

מקראות בודדים באים בסופי פיוטים גם במקומות שבהם קבועים ועומדים מקראות אלה בנוסחאות הקבע המקבילות, והפייטנות, הבאה להחליף את נוסחאות הקבע ההן בנוסחאות-פיוט, אינה חפצה בנישולם. כלל זה מסביר את תופעת המקראות בסוף גופי היוצר,²⁰ האופנים, הזולתות²¹ ופיוטי ה'מי כמוכה', אבל

17 השווה בעניין זה א' מירסקי, 'מחצבתן של צורות הפיוט', ידיעות המכון וכו', כרך ז, עמ' 96 ואילך. לדעת מירסקי נטלו הפייטנים את המנהג לסיים קטעי פיוט באסמכתאות מקראיות, מן המדרשות, ברם אין בדבריו הסבר לעובדה שמקראות אסמכתא מסוג זה מופיעים באופן קבוע אך ורק בסוגי פיוט מסויימים ורק בסוף אחדים מן הקטעים. אילו היה הדבר קשור בשגרא שנשתרשה, היתה התופעה צריכה להיות או כללית או בלתי קבועה, והיא איננה לא כזאת ולא כזאת. לדעתי גם אי אפשר לראות את הסיומות המקראיות האורגניות למחרוזות הפיוטים כפיתוח מאוחר של השימוש במקראות-אסמכתא, כי אופיין של הסיומות המקראיות שונה באופן מהותי מאופי פסוקי האסמכתא, ואין שימושם אלא שימוש של נוי. עובדה היא על כל פנים, שהשימוש המפותח-כביכול לא נטל את מקומו של השימוש הפרימארי אלא נוצר וחי לצדו.

18 השווה במאמרי הנ"ל (הערה 12) בספר הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות.

19 על תופעה זו העמיד לאחרונה ד' גולדשמידט במבואו למחזור לימים הנוראים כרך ראשון (ראש השנה), ירושלים תש"ל, עמ' כ, הערה 16.

20 גופי היוצר הקדומים העבירו ישר למקרא הראשון של קדושת היוצר, כפי שהראיתי במאמרי 'לתפוצתן של קדושות העמידה והיוצר במנהגות התפילה של בני ארץ ישראל', תרביץ, לח (תשכ"ט), עמ' 266 ואילך.

21 הזולת הקדום (אך גם המאוחר יותר) העביר, כמפורסם, לפסוק 'מי כמוכה באלים יי'. פיוט ה'מי כמוכה' מעביר לפסוק 'יי ימלוך לעולם ועד'.

גם את הופעת המקראות בתוך ה'גופים' של שבעתות החג²² וגם את הופעתם בפיוטי התקיעות.

נראה לי שעל פי הנחה זו ניתן להסביר, אם כי, אולי, בדרך הפיתוח, גם את הופעת המקראות בפיוטי 'שבח היום' המסיימים את סדרי הסליחות בקדושתאות ימי הכיפורים²³; כנראה אף כאן פויטו מלכתחילה מקראות שסיימו את הברכה הרביעית בנוסחאות הקבע של עמידות ימי הכיפורים לפי מנהגות ארץ ישראל, וכבר הוסברו כל המקומות שמקראות מופיעים בהם דרך קבע בסופי פיוטים, מלבד שניים, והם פִּנְטָטֶה הרשות הקדומים ופיוטי ה'סדרא' בקרובות הטל והגשם.

והנה לגבי פִּנְטָטֶה הרשות, הופעת הפסוקים בסופם צריכה עיון מדוקדק ואין כאן מקומו. אשר לפיוטי ה'סדר' במערכות הטל והגשם, נראה לי שהופעת המקראות בהם תלויה לא בפייטנות ובאופייה אלא בנוסח הקבע ואופיו. באמת אין אנו יודעים כיצד צויינה התחלת הזכרתם של גשמים וטללים במקומות שלא אמרו בהם פִּנְטָטֶה טל וגשם. מצד אחד אי אפשר להעלות על הדעת שהוראת המשנה בעניין זה נתבצעה תמיד ובכל מקום באמירת פיוטים, ומצד שני קשה להעלות על הדעת שהדבר נעשה, שלא במקום פיוט, בלא שום ציון כללי. והנה מה שמצאנו בסוף כל מערכות הטל והגשם שבידינו, פיסקה שתחילתה 'שאתה הוא יי אלהינו' וכו', שאינה לשון פיוט ושלא מצאנו כיוצא בה בנוסחאות הקבע הידועות, אפשר שהיא שייר של נוסח הקבע של הזכרת טללים וגשמים במקומות שלא נאמרו בהם פיוטים. נוסח קבע זה לא נשתמר בידינו בשלמותו והפיסקה שהזכרנוה ודאי אינה אלא שארית קטנה ממנו. והנה לא רחוק להניח שנוסח זה כלל מקראות שהובאו בהם הבטחות של טל ושל גשם, והרכבו דומה היה למה שמצאנו דרך משל בברכות המלכיות הזכרונות והשופרות במוספי ראשי השנים²⁴. אפשר שסדרת פסוקים זו היא שנסתיימה בפיסקה 'שאתה הוא יי אלהינו' וכו' או כל כיו"ב. וכבר מצאנו צרורות פסוקים ואף פרקי תהלים שלמים מעמידים תורפי ברכה בתעניות גשמים, כמפורסם²⁵. יש לבדוק יפה את ממצאי הגניזה, שמא נותרו בה שיירים לנוסחאות מעין אלה. ובינתיים מעין מה ששיערגו כאן מצאנו למשל בכ"י ט"ש H7/6 שנדפס בשעתו על ידי אלבוגן ושמקבילתו המדויקת

22 השווה לעניין זה במאמרי הנזכר לעיל בהערה 7, שם.

23 הכוונה לפיוטים שתכניתם הקבועה היא: 'יום ... / היום ... / ... / ככתוב וכו'.' השווה צונץ, *Die synagogale Poesie des Mittelalters* 'עמ' 79 ו-80. ועיין כבר במיוחד ליני, מהד' זולאי עמ' שכד. צרור פיוטים מטיפוס זה ימצא המעיין במחזורו של ד' גולדשמידט, בסוף קדושתאות יום הכיפורים.

24 קרבה אל המקובל בפיוטי התקיעות אפשר לראות אולי אף בכך שבמקצת מן הסדרים באים הפסוקים לפי הסדר תורה כתובים ונביאים, כמצוי בתקיעות. כך למשל בקרובת הגשם של סעדיה גאון (עיין בסידורו עמ' שצט). אמנם אין הוא נוהג כך בקרובת הגשם השנייה שלו.

25 השווה המשנה בתענית ב: ג, ועיין ד' גולדשמידט, 'סדר תענית ציבור במחזור רומא', ספר הזכרון לשלמה ס. מאיר, ירושלים תשט"ז, עמ' 77.

והמשלימה בכ"י אוכספורד 2743/1: לאחר קטעים ארוכים של פידט² גשם מובא בשגי כתבי היד, עם סיומו של פיוט אחרון, טכסט זה (ההשלמות ע"פ כ"י אוכספורד):

פואסיק (=פסוקים) לגשם
 יפתח יי לך וג' ונתתי מטר ארצכם וג' ונתתי
 גשמיכם וג' ונהר יוצא מעדן וג' ואד יעלה מן ה'
 וג' השקיפה ממעון וג' כי הארץ אשר יי אלהיך
 נותן לך ארץ הר' ובקעות וג' כי יי אלהיך
 מביאך אל ארץ טובה וג' יערף כמטר וג' מעלה
 נשיאים מקצות וג' גשם גדבות תניף וג' עושה
 גדולות עד אין חקר ונפ' וג' (ה' מות' מטר') [הנותן
 מטר] [וג'] הן אל שגיא ולא נדע מספר [שניו ולא
 חקר כי יגרע נטפי מים וג' אשר יולו שחקים וג'
 לקול תתו המון וג' היש בהכלי וג' שאלו מיי מטר וג'
 נהר פלגיו וג' וכאור בקר וג' והיה ביום ההוא יטפו
 ההרים עסיס והגבעות לכנה (!) חלב וכל אפיקי יהודה
 ילכו מים ומעין מבית יי יצא והשקה את נחל השטים
 כי לשלג יאמר הוא (!) ארץ וג' ויהי עד כה ועד
 כה וג' ירד כמטר על גו וג' כי כאשר ירד הגשם
 וג' כן יהיה (כבדי) [דברי] וג']

ובדומה לכך גם בכ"י מוצרי P1.82; דף אחד מטושטש, שכתובים בו הדברים הבאים²⁶:

[. . . . .] הגשם
 יי שפתי תפתח ופי יגיד תהליך תפלה
 לעני כי יעטף לפני יי ישפוך שיחו אם
 בחוקותי תלכו ואת משפטי תשמרו ועשיתם
 אותם אף ברי יטריח עב יפיץ ענן
 אורו אשר יולו שחקים ירעפו עלי אדם
 רב [. . . . .] [אש ו] ברד
 שלג ו[קטור רוח סערה] עושה דברו [. . . . .]
 . . . . . [ארץ] נתנה יבולה
 יב[רכנו אלהים אלהינו] אני בצדק

26 על פי צילום השמור במכון לתצלומי כתבי יד שליד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

[אחזה פניך אשבעה] בהקיץ תמוגתך
 ע"ב בדבר יי שמים געשו וברוח פיו כל צבאם
 בעשותו למטר חק [ודרך לחזיון קלות]
 כך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו בטחו בו
 בכל עת — — — — —

אמת, שני הטכסטים, שנראים יוצאים לעניין אחד, סתומים במשמעותם, אבל אפשר להניח, לדעתי, שהמקראות שמובאים בהם שימשו בדרך כלשהי אלטרנא-טיבה לפיוטי הגשם, בזמן ובמקום שלא רצו או שלא יכלו לומר פיוטים. לפי זה נראה שהמקראות הבאים בתוך פסוק ה'סדרא' אינם אלא זכר (מפוייט ומפותח) למקראות שבאו בימי קדם ברצף בתוך פיסקות הקבע של תפילות טללים וגשמים בלתי פיוטיות, ונמצא התהליך שהביא לעיצוב קטעים אלה חופף במדויק את התהליך שהביא לעיצובם של פסוקי התקיעות.

[ו]

כאמור, קדמותה המופלגת של הקומפוזיציה שלפנינו²⁷ מוסיפה על חשיבות פרטי התבנית המשתמעים ממנה. בסוגיה זו נציין תחילה את העובדה שעל כל פנים אין הקומפוזיציה שבידינו עשויה עור אחד: שלוש חטיבותיה האחרונות ודאי זרות, והן גטולות מתוך שבעתא שהיתה מיוסדת על הושע יד:ו, כמוכח ממלות הפתיחה של שלוש המחרוזות ([אהיה כטל לישראל יפרח] כשושנה ויך שרשיו כלבנו). שבעתא זו אינה בידינו לפי שעה. ברור שהקומפוזיציה קוצצה בשעתה כדרך שנתקצצו גם פסוקי הטל והגשם הקליריים, וחטיבותיה האחרונות, האורגאניות, אבדו. השלמת הקרובה בחטיבות זרות נעשתה בשלב מאוחר יותר על ידי חזן ששימש בקהילה שבה נהגו לומר קרובות שלמות של טל; הואיל והחטיבות המקוריות כבר לא היו ידועות נעשתה ההשלמה על ידי חטיבות זרות. יש רק לציין את העובדה שהקומפוזיציה שלנו לא נתקצרה כדרך שנתקצרו אלו של הקלירי, שהקרובות הקליריות קוצרו מסוף ההרחבות הפיוטיות שבחטיבתן השנייה ואילו זו שלנו, כנראה, רק מסוף החטיבה הרביעית. זאת, כמובן, אם מקויימים בעינינו קטעי ה'גוף' (פיוטים טו-טז להלן) כמרכיבים אותנטיים ומקוריים של הקומפוזיציה; דבר זה אפשר להטיל בו ספק, אף על פי שסגנון הקטעים, לשונם ודרכי חריזתם, נראים קרובים מאוד אל אלה הנהוגים בשאר חלקי הקומפוזיציה.

עובדת קיצוצה של הקומפוזיציה והשלמתה בחטיבות פיוט זרות מוכיחה, כמובן, שאין לפנינו צורתה הקדמונית, ושלמן היום הכתבה ועד ליום העתקתה בכה"י

27 עיין על כך עוד להלן, סעיף [ח].

שלנו עברו עליה כמה גלגולים. דבר זה מזמינו לנהוג זהירות במסקנות שנסיק מפרטי התבנית המיוחדים של היצירה שאותן נבוא לציין כעת.

ראשית כל נשים לב לעובדה שהיצירה, כפי שהיא לפנינו, הוקצה בה מקום לקדושת העמידה, ודבר זה פליאה היא, שהרי הזכרה ראשונה של גבורות הטללים והגשמים נעשית בעמידות של מוסף ואלו אין בהן קדושה בארץ ישראל הקדומה²⁸. באמת, כל מערכות הטל והגשם שבידינו הן שבעתות לכל דבר, ואין בהן זכר לקדושת העמידה. לדעתי אין הקטע הרומז לקדושה (פיוט יד) אותנטי ומקורי אשר לתפקידו זה, ואין כאן אלא עיבוד (תבניתי) מאוחר שבא להתאים את היצירה למנהג (כנראה של חו"ל)²⁹ שלפיו אמרו קדושה גם בעמידות המוסף. דבר זה נראה לי מוכח מן ההרכב המצומצם מאוד של ה'הרחבה' המכוונת להקדים מבוא לקדושה, שאין בה אלא פיוט אחד, ולא מצאנו דבר כזה בשום קרובה שכוונה מלכתחילה לשרת עמידה שיש בה קדושה. הרי אפילו קרובות הי"ח לימות החול המצויינים שנאמרה בהם קדושה, עשירה חטיבתן השלישית הרבה יותר, והיא מקיפה שלושה קטעי פיוט לכל הפחות. מלבד שאין לפנינו, אחרי פיוט יד, קטעי פיוט לעיטורים של פסוקי הקדושה גופה, דבר שקשה לשער אותו בקומפוזיציה קדומה כל כך. ואף זאת: פיוט יד, שהוא המכוון אצלנו להיות מעין סילוק (כמוכה גם ממיקומו בקומפוזיציה וגם מן הכותרת שבראשו) אין אופיו התבניתי אופי של סילוקים אמיתיים, שאלה כתובים כמעט תמיד בצורה חסרת גיבוש צורני, ואילו כאן יש לנו א"ב מדוקדק ושלם. מוסיפה על כך העובדה שגם מבחינת התוכן אין פיוט יד סילוק, שלא מצאנו סילוק אמיתי שאין בו, ולו רק לקראת סופו, דברים על המלאכים ועל פמליא של מעלה, ואילו הפיוט שלפנינו חפשי מזה לגמרי ואין המעבר ממנו אל הקדושה נעשה אלא מכוח גשר של נוסח פרוזה, שהיה אולי נוסח הקבע של התחלת הקדושה במקום המעתיק ובזמנו. באמת אין פיוט יד שונה במאומה מן הקטעים יא—יג שלפניו, ואפשר שלא נטעה אם נאמר שאין הוא אלא אחד ממרכיביה האותנטיים של המערכת, אלא שניתן לה תפקיד שונה מתפקידו המקורי, ונעשה מתוך כך, שלא בטובתו, פתיחה לקדושה.

באמת, כתב היד שלנו אינו כתב יד ארץ ישראלי, ויש בו, פה ושם, הערות

28 דבר זה כבר עמד עליו זולאי בספרו *Zur Liturgie der babylonischen Juden* שטוטגארט 1933 עמ' 12. והשווה גם במאמרי הנזכר לעיל, בתרביץ לח, עמ' 261 ואילך.

29 או של מנהג ארץ ישראלי 'מתוקן'. אין ספק בכך שגם בארץ ישראל התחילו לומר קדושה בכל העמידות או ברובן המכריע (ועל כל פנים בעמידות המוסף של שבתות וימים טובים) בתקופה קדומה מאוד. עדות מפורשת על תהליך זה אנו שומעים מתוך דבריו המפורסמים של פירקוי בן באבוי, עיין גנזי שעכטער כרך ב עמ' 556 ואילך. ברם דבר זה אירע לאחר שכבר נקבעו סופית תבניות הקרובות השונות, וחידית הקדושה שוב לא השפיעה על תבניות אלו כלל. השווה לעניין זה במאמרי הנ"ל בתרביץ לח עמ' 260, ושם הערה 19.

בלשון הפרסית³⁰. ואולם אין כתב היד אחיד מבחינת המנהג המיוצג בו, גם לא בנקודה זו, לפי שמלבד מערכת הטל שלנו יש בכתב היד קטעים מתוך קרובת גשם מונומנטאלית, אף היא, כנראה, קדומה מאוד, והיא אין בה רמז לקדושה. כנגד זה מובאים בכה"י במקום אחר קטעים, הוספות והתחלות-פיוט מתוך קרובת הטל של הקלירי שתחילתה 'בדעתו אביעה חידות', ובה רמזים ברורים להרחבות לקראת הקדושה ולקדושה. כן באות בכה"י שבעות לא מעטות, וברובן, אך לא כולן, רמזים לא-אורגאניים לקדושת העמידה. מצד אחר — ציוני הברכות ורמזי התפילה בגופי הפיוטים, כולל קרובת הטל שלנו, מכוונים ברורות דוקא לנוסח ארץ ישראל³¹! נמצא שכתב היד מייצג מנהגות שונים וסותרים, ואין ללמוד ממנו דבר ברור על מנהג מקומו וזמנו של מעתיקו האחרון. התופעה המופלאה והמביכה הזאת היא, למרבה הצער, בחינת חזיון נפרץ בקטעי הגניזה, ואי אפשר לפרשה אלא על פי ההנחה שמעתיקים (כנראה: מקצועיים) העתיקו פיוטים של מנהגות שונים ממקורות שונים למקום אחד, והעתיקום כמות שמצאום, כולל הוראות התפילה הסותרות. קונטרסי פיוטים הטרוגניים כאלה נעשו, אולי, אחר כך, יסוד להעתקות נוספות שאף בהן לא שונו פני הדברים ואולי עוד הורחבו וגונו במנהגות מאוחרים יותר. אפשר גם שחזנים ראו את גוססאות התפילה, שמצאום רמזים בפיוטים שאמרום, שייכים לפיוטים ומחייבים אותם, גם אם היה מנהג מקומם וזמנם שונה מזה³², והדברים עוד צריכים עיון גדול.

הפרט התבניתי המפתיע ביותר בקומפוזיציה שלפנינו הוא זה הקשור בעיבודן של שתי החטיבות הראשונות. כבר ציינו לעיל שקרובות הטל והגשם כולן שבעות הן ועיבוד חטיבות-המסגרת שלהן כעיבוד חטיבות השבעתא. לא כן הדבר בקרובה שלפנינו, שעיבוד חטיבותיה הראשונות הוא במפורש כעיבוד חטיבותיהן הראשונות של הקדושתאות. לא סוף דבר שגופי החטיבות ארוכים ומקיפים, כפי שלא מצאנו מעולם בשום דגם של שבעתא, אלא שגם החלוקה המשולשת של החטיבות, ר"ל מציאותן של שלשלות הפסוקים ושל סטרופות הסיום בחטיבות (מלבד גופן), אופיינית במובהק, כמפורסם, לקדושתאות.

אמת, עיון קפדני במבנה שתי החטיבות הללו מעורר ספקות חמורים במידת האוטנטיות של הרכבן. ביתר נראות סטרופות הסיום מפוקפקות מבחינה זאת. אמנם לכאורה הן קשורות בשרשור אל שלשלות הפסוקים שלפניהן, כנהוג

30 דבר זה כבר ציינו זולאי בתיאור כתב היד שלנו בידיעות המכון כרך ב, עמ' שלא.
31 השווה המסומן אחרי פיוט יד: 'אתה בחרתה' שהוא לכאורה נוסח ארץ ישראל מובהק (במקום 'אתה בחרתנו'). גם נוסח הברכה האחרונה 'ברוך עושה [השלום]' הוא אופייני, עד כמה שידוע לנו, למנהגות ארץ ישראל.

32 כמפורסם, גם במנהגות איטליה ואשכנז שבימינו מביאים אתם קטעי פיוט מסויימים, ביוצר, בעמידה ובתפילת המעריב, נוסחאות קבע וטופסי ברכה ארץ ישראלים, המחליפים את גוססאות המנהגות המקומיים. קשה למצוא לתופעה המופלאה הזאת הסבר לבד מן המצויין בפנים.

בקדושתאות, ברם מצד אחר הן גם נראות שואפות להקלט באקרוסטיכון האלפביתי של החטיבות, דבר בלתי מקובל בקדושתאות³³. אבל היקלטות זו אינה מלאה ואינה טבעית: סטרופת הסיום של המגן כופלת את האות י' שפותחת את החטיבה השנייה של הקומפוזיציה ואין הא'ב של הקטעים זקוק לה כלל. כיוצא בזה סטרופת הסיום של המחיה שכופלת את האות ת', בשתי החטיבות כאחת לא מצאנו אותיות כפולות לבד מאלו. יתירה מזו, סטרופת הסיום של המגן נראית מביאה אקרוסטיכון של שלוש אותיות (י' כ' ל'), ואם אין כאן מקרה הרי יש לראות בזה הוכחה ברורה וחד-משמעית להטלאה מאוחרת. עצם הופעת סטרופת הסיום אחרי החטיבה השנייה מוזרה היא ביותר, שהרי אין כאן מקום לברכה, והסטרופה אינה משמשת כלום³⁴. נראה לי ששתי סטרופות הסיום כאחת הדבקות מאוחרות הן, ושמעיקרא לא היו כאן אלא גופי החטיבות ושלשלות הפסוקים. את סטרופות הסיום הוסיפו מן הסתם מעבדים מאוחרים שראו את החטיבות עשויות לכאורה כדרך חטיבות הקדושתא, ותמחו על העדר סטרופות הסיום. אף הם 'תיקנו' בהתאם לסטרופות הסיום שסיפחו – את שלשלות הפסוקים³⁵, והשתדלו, בדרך של היפר-קורקציה, לטשטש את מלאכת ההטלאה על ידי ששיבצו את סטרופות הסיום, לכאורה, באקרוסטיכון האלפביתי של החטיבות.

לפי זה היה ההרכב המקורי של שתי החטיבות הראשונות בקרובה שלפנינו כפול, ועמד על גוף החטיבה ועל שלשלת הפסוקים שלאחריו. הרכב זה הוא, לפי מה ששיערנו במקום אחר³⁶ ההרכב הקדם-קלאסי הקדום ביותר של חטיבות הקדושתא והוא היה מן הסתם גם הרכב אחדות מן השבעות הקדומות, הקדם-קלאסיות³⁷.

33 אמנם יש בידינו כמה קדושתאות, מעטות מאוד, שבהן נקלטות סטרופות הסיום באלפבית של החטיבות, ברם באלו אין מלות השרשור עולות בחשבון, כרגיל, ולא הן המשתלבות באקרוסטיכון אלא התיבות שלאחריהן. סטרופות סיום שתיבות השרשור שבראשן משתלבות באלפבית של החטיבות או מצטרפות לחתימת שם הפייטן אינן מופיעות, עד כמה שידוע לי, לפני המאה העשירית.

34 תפקידה של סטרופת הסיום הוא, כמפורסם, להעביר אל הברכה, והיא אינה מופיעה, בדרך הטבע, במקום שאין שם ברכה. פייט המשלש בקדושתאות, אף על פי שהם דומים לכאורה לפיוטי המגן והמחיה אין בסופם סטרופות סיום משום סיבה זו. אמנם לעתים רחוקות מופיעות בסופי המשלשים סטרופות סיום פיקטיביות, ברם תופעה זו, מלבד שהיא נדירה, קשורה בפעילות יוצרת אינטנסיבית מאוד בסוג הקדושתא, ואין זה המצב בשבעתא שלפנינו שלא ראינו כדוגמתה מעולם. על סטרופות הסיום הפיקטיביות בקדושתאות עיין במאמרי 'עיונים בתהליכי עיצובם התבניתי של סוגי הפיוט הקדום', תרביץ, לט (תש"ל), עמ' 262 ואילך ובספרות המצויינת שם.

35 שלושת הפסוקים רמזו בהרכבם המקורי, במקרא אחרון שלהם, לברכות. שלשלת הפסוקים של המחיה בקרובתנו עדיין יש בה רמז כזה גם כפי שהיא לפנינו ('יחי מתוך [נבלתי יקומון וכו'] כי טל אורות טלך').

36 השווה במאמרי הנ"ל בספר הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות. על תהליך התהוותן של סטרופות הסיום עיין במאמרי הנזכר לעיל, בספר הזכרון לחנוך ילון.

37 השבעתא הקלאסית ויתרה, כמפורסם, על שלשלות הפסוקים ועיצבה לחטיבותיה היקף מצומצם.

שתי חטיבותיה הראשונות של הקרובה שלפנינו משמשות אפוא עדות ראשונה לשלב הקדום ביותר של עיצוב השבעתא, ועל כרחנו: לשלב הקדם-קלאסי הקדום ביותר של הקרובה לסוגיה.

שאלה אחרת היא אם זכו כל שבע הברכות שלקרובה שלנו לתיקון דומה או שמא היו שתי חטיבותיה הראשונות בלבד גדולות יותר וכפולות-הרכב. ודאי, אין אנו יכולים לשפוט על פי החטיבות האחרונות של הקרובה כפי שהן באות בכה"י שלנו, לפי שהן זרות, אבל בסוף הסילוק עומדת לפנינו לכאורה חטיבת פיוט אורגאנית כנגד הברכה השלישית, והיא קצרה, בדומה למקובל בשבעות הקלאסיות, ובדומה לזו שממנה נלקחו חטיבות הקרובה האחרונות. אם חטיבה זו אמנם אותנטית היא ³⁸, משמע שההרכב של קרובתנו שייך לשלב מאוחר יותר, ועדיין קדם-קלאסי, בהתפתחות הקרובה, שלב שבו כבר קוצרו מקצת מן החטיבות והועמדו על תבנית פשוטה של סטרופה אחת (בלא שלשלת פסוקים אחריה). קומפוזיציה שמייצגת, בערך, שלב דומה בקדושתא כבר נודמנה לפנינו וכבר נדפסה במקום אחר ³⁹.

[1]

בהתחשב בקדמותה המופלגת של הקומפוזיציה שלפנינו מעניין ומשמעותי הוא גם הרכב הרחבותיה בחטיבתה השנייה. כבר צויין לעיל שבדרך כלל דומים ^{פנימ} הטל והגשם שבידינו מבחינת הרכבם, ועומדים כולם, לכאורה, בסימן השפעת מערכות הטל והגשם של הקלירי. יסודות מן המצויים אצל הקלירי ומחקיו כבר מופיעים בקרובה שלפנינו ונמצא מקורם קודם לקלירי. כך למשל הרשות (פיוט ג), פיוט ה'בריית עולם' (פיוט ה) וה'סדר' המונומנטאלי על מקראותיו (פיוט ו). כיוצא בפיוטים הרהיטיים שלמן פיוט י ואילך בקרובתנו ודאי היו גם במערכות הקלירי, אלא שנתלשו ממקומם מלבד אחד ⁴⁰. פיוטים מסוג זה מופיעים דרך

38 על צד האמת נראית בעיני גם מחרוזת זו בלתי אותנטית, ונראה לי שהיא נלקחה מתוך שבעתא זרה, בשעה ש'תוקן' מצבה של החטיבה השלישית להיות קולטת, על ידי שינוי תפקידו של פיוט יד, את הקדושה. לדעתי היו בתבנית המקורית של הקרובה שלנו כל החטיבות ארוכות וכללו חטיבות פיוט ושלשלת פסוקים כדוגמת שתי החטיבות הראשונות שלפנינו (להוציא סטרופות הסיום שלהן), לפי שאילמלא כן קשה להבין מדוע קוצצו מסופה שלוש החטיבות (הקצרות ז) האחרונות, שאמירתן ודאי לא הצריכה שהות של כלום. גם קרובות הטל והגשם הקליריות לא קוצצו מחמת 'אורך' חטיבותיהן האחרונות (שאף הן קצרות מאוד) אלא מחמת אורך ה'גוף' שלהן. החטיבה השלישית המקורית של קרובתנו, שהיתה, לדעתי, ארוכה אף היא, נשמטה כולה כדי לפנות מקום לקטע יד; המעבר אל הברכה הותקן, אף זאת בשעת העיבוד, בעזרת חטיבת פיוט זרה. הטלאת הקרובה בסופה, על ידי שלוש החטיבות האחרונות, נעשתה בשלב אחר, מאוחר יותר.

39 עיין במאמרי הנזכר לעיל, בספר הזכרון לחנוך ילון.

40 עיין לעיל, הערה 15.

קבע בקרובות הטל והגשם של מחקי הקלירי המאוחרים יותר. אמת, לבד מקטעים אלה, נכנסים להרכב קרובתנו עוד כמה פיוטים שאין להם מקבילות בקומפוזיציות המאוחרות כפי שהן בידינו, ואפשר שהקלירי כבר צמצם במערכותיו את ההרכב המסורתי של הסוג. ואולם, פייטנים מאוחרים לקלירי הכירו בלי ספק תבניות מעין אלו המיוצגות בקרובתנו ושאינן כמותן, לכאורה, אצל הקלירי, ועיצבו לעתים פיוטים משל עצמם לפי דוגמתם, כגון הפיוט 'אביעה זמירות' (סימן ח להלן) על שני הריפרינים שלו 'לך לשלום גשם' ו'בוא בשלום טל' וכגון ראשית פיוט ו להלן על הריפרינים המתחלפים שלו. גם פיוט ד שבקרובתנו שמובאים בו דברי תוכחה של הקיץ בויכוח עם החורף מצאנו לו לכל הפחות מקבילה אחת, מאוחרת יותר.⁴¹

מצד אחר לא מצאנו עדיין ב'סדרא' שבקרובתנו את העיצוב התימאטי הנהוג בפיוטי הקלירי ובכל המערכות שלאחריו; ה'סדרא' שלנו משולבת בפיוט רב היקף שמעובדות בו כל התחלות הפסוקים של תהלים קיט (פיוטים ו-ז), ולשונה וסגנונה המנוניים, כלשון המזמור המתפייט בה; הסדרים הקליריים מעבדים, כפי שכבר צויין, נושאים קבועים. כגון שמות החדשים, המזלות, השבטים וכיו"ב. הופעתם הקבועה של עניינות אלה בפיוטי ה'סדרא' הבתר קליריים היא כנראה פרי השפעתו של הקלירי. מעניין ששמות החדשים והשבטים נזכרים גם בקרובתנו, ב'גוף' המכוון לברכה הרביעית (פיוטים טו-טז). אפשר שמסורת קדומה מטיפוס זה הועתקה ממקומה על ידי הקלירי ונבנתה אב לפיוטי ה'סדרא' המאוחרים.

[ח]

אין בידינו לקבוע בודאות אימתי נתחברה היצירה ההולכת לפנינו, ברם העובדה שאין היא מחורזת ברובה, ושרובה ככולה בנויה היא לפי הקיצוב האופייני לפייטנות הקדומה מאוד ולזו של יוסי בן יוסי נראית מלמדתנו שהיא שייכת לתקופת הפיוט האנונימי הקודמת בזמן לינני, והמיוצגת, אולי בסופה, על ידי יוסי בן יוסי. אמנם, מחברנו כבר הכיר את החרוז ושיעבד לו כמה קטעים ביצירתו, מה שלא מצאנו עד כה בפיוטיו הודאיים של יוסי הקדמון⁴², אך ספק רב אם יש ליחס לעובדה זו משמעות כרונולוגית מכרעת. החריזה בקרובתנו צריכה עיון מיוחד שאין כאן מקומו⁴³, אבל כל הבודק בטכסטים דלהלן אפילו בדיקה רופפת

41 היא נדפסה בידי אלבוגן, במאמרו הנזכר לעיל, הערה 1, בספר הזכרון לג'ורג' קוהוט, עמ' 167. הפיוט מופיע בכמה מקורות נוספים בגניזה.

42 על פיוטים מחורזים המיוחסים ליוסי בן יוסי עיין במאמרי 'מחזורי פיוט מתוך קדושתא ליום כיפור המיוחסת ליוסי בן יוסי', קובץ על יד, ז (יז) (תשכ"ח) עמ' 2 ואילך.

43 על דרכי החריזה בפייטנות הקדומה עיין כעת בדבריו של ב' הרוזובסקי, במאמרו 'השיטות הראשיות של החרוז העברי מן הפיוט עד ימינו', הספרות, ב (תשל"א), עמ' 721 ואילך.

יכיר שאין חריות הקטעים המחרוזים כחריזה הנורמטיבית המקובלת בפיוט, ושהמחבר טרם ראה את החרוז כעניין שמחייבו. כמה שיטות חריזה נהוגות בידינו וכולן משמשות אותו לעת מצוא בלבד, עם שהוא משחרר מן החרוז קטעים נכבדים, ואולי עיקריים, ביצירתו. וכבר ראינו תופעה זו בפייטנות הקדומה מאוד בכמה מקומות מקבילים.⁴⁴

גם העדר כל קשר תימאטי בין קטעי קרובתנו לבין ספרות חז"ל ראוי שיובלט כאן בהדגשה. עומדים לפנינו קרוב לשבע מאות טורים ארוכים של שירה, עם שאיבות גדושות מן המקרא, ואין בהן אלא אולי רמז אחד ויחיד לדבר אגדה.⁴⁵ דבר זה, במיוחד בקרובה, מפליא הוא, ואולי אף חסר תקדים בפייטנות המזרחית שלמן ימי ינאי ואילך. מכל מקום יש בו הוכחה ברורה להנחה שכבר ניסחתיה משיקול הדעת כמה פעמים⁴⁶ שאין הפייטנות הקדומה צומחת לא מן הדרשה ולא מן האגדה; ויקתה אל עולם חז"ל זיקה מאוחרת ומשנית היא.

כנגד זה יש לציין שקטעי הקומפוזיציה שלפנינו מלאי דברי שירה מופלאים שספק אם ראינו כמותם לנו, על כל פנים בהיקף כזה, בפייטנות המחרוזות. כמה קישוטי תבנית מפותחים כבר משמשים את הפייטן בקביעות מפתיעה, כגון הריפרין האורנאמנטאלי⁴⁷ המופיע בכמה גונים והרכבים ובשיטות סירוג מסובכות ברבים מקטעי היצירה, כגון פסוק המסגרת שבשיטתו מתפייט הקטע המונומנטאלי ו-ו, וכגון האליטראציה, שהיתה ידועה לנו בעיקר מתוך קדושתאותיו של ינאי, שמקשטת את הקטעים י, יג ו-טו. גם תבניות חריזה מפותחות מפתיעות אותנו בקרובתנו, שהרי לצד קטעים ארוכים, בלתי מחוזים, מופיעים כאן קטעי פיוט שחריותם כמו-אזורית.⁴⁸ כל התופעות הללו יש בהן כדי לחייב רביזיה בהנחות הכרונולוגיות שקבעו עד כה מסגרת לקישוטי תבנית אלה ולכיוצא בהם.

מחברה עלום השם של הקרובה שלפנינו משורר גדול היה ושירתו עזת ביטוי ורבת שגב. אי אפשר שלא לציין בהבלטה את שימושו התכוף במיטאפורות ובדימויים מפתיעים, שלא מצאנו בדומה להם בשירתנו הקדומה, עד תקופת ספרד. כן ראויות להבלטה מיוחדת הפיסקאות המרובות המפוזרות בקטעים שלפנינו הקשורות בעבודת האדמה והמדברות בשם החקלאי הקדמון הרואה בברכת הטללים, מלבד את העניין הליטורגי ואת הסמל לגאולה שלעתיד לבוא ולתחיית המתים, גם את העניין המעשי והקונקרטי הקשור בחיי היום-יום שלו. מעט מאוד מצאנו קדם של יסודות אלה בפיוטי הטל והגשם המאוחרים יותר.

44 השווה למשל במאמרי הנ"ל בהספרות ב, עמ' 391 ואילך, ובמאמרי 'לתכונות פייט' המעריב' סיני, סט (תשל"א), עמ' ל ואילך.

45 בפיוט ה, טור 21: והתנשא במים ונס לרום שא מים, ועיין שם בביאור.

46 עיין במאמרי הנזכר בספר הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות, ובמאמרי 'עיונים בתפקידם הליטורגי של סוגי הפיוט הקדום', חרביץ, מ (תשל"א), עמ' 42 הערה 3.

47 ר"ל זה שכלול בגופי הפיוטים ואינו נאמר לא מפי הציבור ולא מפי המקלה.

48 על שיטת חריזה זו עיין במאמרי הנ"ל בהספרות ב עמ' 194 ואילך. הכוונה לקטע ה להלן.

[ט]

כ"י קיימבריג' Add.3360 המשמש יסוד לפרסומנו זה תואר בפירוט על ידי זולאי במחקרי יגיי שלו עמ' שלא (כ"י 36) ואין צורך לחזור על הדברים. מתוך כ"י זה כבר נדפסו כמה קטעים חשובים, ועדיין הוא מכיל קטעי פיוט רבים שראויים לצאת לאור. הקומפוזיציה שלנו תופסת בו את הדפים 6—16⁴⁹. מקבילות לקטעי הקרובה לא מצאתי במסמכי הגניזה, מלבד פיוט ח שטורים ראשונים שלו מופיעים בנוסחים משובשים ומאוחרים בשני כתבי יד נוספים, כ"י ט"ש H 2/36 וכ"י אוכספורד 2707/1. קטעים ספורים מקרובתנו פורסמו בידי זולאי בהארץ, כ בניסן תש"ב (פיוט ב), במבחר השבעים סימן 3 (פיוט ד), בהארץ י"ד ניסן תש"א (חלק מפיוט ח ופיוט יג; הקטע מפיוט ח נדפס שנית במבחר השבעים סי' 2) וב'עלי עין' (ספר היובל לזלמן שוקן, טורים ספורים מפיוט ח). את פיוט ט פרסמתי אני ב'משא' (= למרחב) י"ד בניסן תשל"א. כתב היד כמעט שלם והועתק בקפדנות; לשיבושים המעטים שנפלו בהעתקה הצעתי תיקונים בהערות. את הטכסטים העתקתי ככתבם, השלמתי רק את התיבות שהמעתיק קצרן כדי לחסוך מקום.

49 הפיוטים באים בכתב היד ברצף, מלבד רווח שהשאיר המעתיק בין פיוט ה לפיוט ו. את פיוט ה סיים בשליש העליון של העמוד והשאיר את העמוד חלק, כאילו אמר להשלים קטע שחסר לו. אבל בגליון הצד החלק רשום, אולי ביד המעתיק עצמו: 'אשרי מחכה לישע אמונתך', שהיא התחלת פיוט ו.

גבורת טל

- א אַמגִיד נְעִימוֹת / לְנוֹרָא תְהִלּוֹת
אַבְרָכָה בָּלֵב וּבְכָלִיּוֹת / לְעוֹשֶׂה גְדוּלוֹת
בְּתַת טַל בְּרָכָה / בְּעֵד עֲנוּגָה וְרָכָה
הָיִית אֲגִלִּי טָלְלִיָּה / לָנוּ לְבִרְכָה
5 גְּהִיצַת אוֹר טָלְלִיָּה / תָּלוּ שְׁמִיָּה
גּוֹעֵי הַדּוֹם רִגְלִיָּה / יִקְיִצוּ בְּאוֹר טָלְלִיָּה
דְּלִתִּי טַל יִשׁוּעָה / דְּפוֹק לְאוֹם מְשִׁינָעָה
הָיִית אֲגִלִּי טָלְלִיָּה / לָנוּ לְיִשׁוּעָה
הַשָּׁלִים שׁוֹטֵר סִגְרִיר / וְהִגִּיעַ עֵת זְמִיר
10 הַמּוֹנֵג אֶל יַחְסִיר / וְטַל אֲוֵרוֹת יַחְשִׁיר
וְקָרֵב יוֹם גְּאוּלָּה / וַיֵּאָתֶה שׁוֹמֵר מֶה מְלִילָה
הָיִית אֲגִלִּי טָלְלִיָּה / לָנוּ לְגְּאוּלָּה
זֶמֶן קִיץ בְּעִיתוֹ / כְּדָבָר בְּעִיתוֹ
זֶר נֶשֶׁם הַחֲלָפָתוֹ / כִּי בְּמִידָה מְמַשְׁלָתוֹ
15 חִפְץָּ עִם נִדְבָה / חֲשׂוֹר טַל נִדְבָה
הָיִית אֲגִלִּי טָלְלִיָּה / לָנוּ לְאַהֲבָה
טְהוּרִים חֲשׂוֹב עֵת טַל / לְמַחְנֶה חָסָה בְּצֵל אֶהְיָה כְּטַל
טְהַר שׁוֹשְׁנַת טַל / לְהַפְרִיחָה כִּילָדוֹת טַל

ככ [תוב]

אהיה כטל לישראל (הוש' יד: ו) ונ' עמך נדבות (תה' קי: ג) ונא' יום ליום יביע
(תה' יט: ג) ונ' לך יום אף לך לילה (תה' עד: טז) ונ' צפון וימין אתה בראתם
(תה' פט: יג)

א. 1 אמגיד: מלשון ממגד שמים מטל (דב' לג: יג). נעימות: שירי תהלה (השווה שמ'ב כג: א). לנורא תהלות: לקב"ה (שמ' טו: יא). 3 ענוגה ורכה: כינוי לכנסת ישראל. 5 גהיצת: זוהר (עיין זולאי, ידיעות המכון, כרך ו, עמ' קעט ואילך). אור טלליך: על פי יש' כו: יט: כי טל אורות טלך. 6 גוועי: מת. הדום רגליך: האדמה. 7 דפוק: כדי לפתוח. לאום משיועיה: לכנסת ישראל. לכתוב עיין פיוט ג, טור 21; ו, 5; ו, 200; ז, 24, 35. 9 שוטר: איני יודע להלום. אולי צ"ל שטרן, ר"ל סדרן, או: שוטר, ר"ל דרכו בארץ. וקשה לפרש: שוטר=הממונה על החלפת העונות. עת זמיר: שה"ש ב: יב. 10 המונג וכו': על פי שה"ש ז: ג. והנושא האליפטי: הקב"ה. וטל אורות: על פי יש' כו: יט כנ"ל. יחשיר: מלשון חשרת מים (שמ"ב כב: יב). 11 שזמר מה מלילה: כינוי לקב"ה או למשיח (יש' כא: יא). 14 זר נשם: את כחרם של ימות הגשמים. 15 חיפץ: כמו: כחפץ, לפי חפץ. עב נדבה: כנסת ישראל (השווה תה' קי: ג). 17 טהורים: את ישראל. עת טל: בשעת

יִרְעוּ בְּשִׁמְךָ / כָּל יִצְוֵי יְיָ
20 לְמַגֵּם בְּשִׁיחַ / אֲנִי מִגֵּן לְךָ

[ברוך מגן]

ב יְבוֹרְכוּ כְּטֹל / מְשׁוּלֵי כְּטֹל
יִשְׁאוּ בְּרָכָה / כְּעַל חֶרְמוֹן טֹל

כְּעַב טֹל תְּעִיפָה / כְּנָפֵי יוֹנָה בְּכֶסֶף נִחְפָה
הַיּוֹת אֲגִלִּי טָלְלִיךָ / לָנוּ לְרִפּוּאָה

5 לְאֶרֶץ הַיַּעֲתָר / וְנִטְוֵיָהּ עֲאֲשֵׁר
וּמִצְנִיפֶיהָ בְּכֶתֶר / יִשׁוּעָה בְּסִיר

מְשַׁכְּנֵי אַחֲרֶיךָ שָׁחָה / מִמֶּתְקֵי כְּטֹל שִׁיחָה
הַיּוֹת אֲגִלִּי טָלְלִיךָ / לָנוּ לְשִׁמְחָה

נִיטַע שְׁעִשׂוּעִים / סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים
10 נִשְׁפִּימָה לְכַרְמִים / נְלִינָה בְּכַפְרִים

סֻגְלֵי מִכָּל עֲמִים / שְׁמִיחֵי כְּטֹל מְרוֹמִים
הַיּוֹת אֲגִלִּי טָלְלִיךָ / לָנוּ לְרַחֲמִים

עֵינָב בֶּל יַעֲרִינוּ / וְאַפְרִים אֶל יוֹרְעָנוּ
עֲצֵי שָׁדָה יוֹדְעָנוּ / וּמִשְׁוִיפַת שָׂרֵב יוֹנְעָנוּ

15 פּוֹעֲלֵי צִדְקָה / פִּדְהָ מִמִּצְוָקָה
הַיּוֹת אֲגִלִּי טָלְלִיךָ / לָנוּ לְצִדְקָה

תפילת טל. למחנה וכו': למחנה ישראל היוצאים ממצרים שחנה בצל הקב"ה ('אהיה כטל' — הוש' יד: ו). 18 שושנת טל: כינוי לכנסת ישראל, ר"ל השושנה הרוויה בטל ה'. כילדות טל: על פי תה' קי: ג: מרחם משחר לך טל ילדתך. 20 למגנם: לגוננם. בשיח אני מנו לך: במאמר אנכי מגן לך, בר' טו: א.

ב. נדפס בידי זולאי בעתון "הארץ" כ ניסן תש"ב. 1 משולי בטל: ישראל. 2 כעל חרמון טל: כמו: כטל שעל החרמון (תה' קלג: ג). 3 כעב טל: יש' יח: ד. כנפי יונה וכו': את כנסת ישראל (תה' סח: יד). 5 היעתר: הי' תלויה בין השיטין. עאשר: קרי: עשר. וכן גם להלן ד. 87. 6 ומצניפיה בכתר: ואת ישראל המכתירים אותך בצניף מלוכה. 7 משכני וכו': כנסת ישראל אמרה 'משכני אחריך' (שה"ש א: יד). ממתקי וכו': זו הממתיקה תפילתה כמתק טל. 9 ניטע שעשועים: יש' ה: ז. סוגה בשושנים: שה"ש ז: ג. והכל כינויים לישראל. 10 נשכימה וכו': שה"ש ז: יג. 11 סגולי מכל עמים: את כנסת ישראל. שמיחי כטל מרומים: אולי צ"ל: שמיחי בטל מרומים, ואף הוא כינוי לישראל. ואפשר שצ"ל:

צפוני ציה / יצחילו לקול טל
 צמחים יתעדנו / ברוב יציקת טל
 קרא שאיריתנו לטובה / קול המור עלינו הטיבה
 20 היות אנלי טלליה / עלינו לטובה
 רוב תירוש ויצהר / ימלאו הגרנות בר
 רצוף אוסף באוצר / כריח מור מקושר
 שי עלה תחת טל / לזכרון שמור
 תחת תפוח / נאחו ונכון
 25 תמור כן בטל / לזעיתך תשמח ותרון
 תעורר אהבת טל / לחבצלת השרון
 ככ[חוב]
 אני חבצלת השרון (שה"ש ב: א) ונ' יחיו מיתך (יש' כו: יט)

תפיל קמינו / וקוממיות נהגינו
 באשיות סומכינו / ובטל ישועה תעוררנו
 ג אביעה תהלות / למציב גבולות
 בן טל למטר / חילק גורלות
 גודלו אספר / ולישועתו אספר
 דעת לי יגבר / ולטלליו אשחר
 5 הלא אנכי כשפל / באת בלא לב מעוקל
 ויצרף לקחי / כמטר וכטל
 ועקתי בלי מכשול / טל ברכה על ארץ חשור
 חיים וחסד חשוב / למשלחי רגל השור

שמיח בטל מרומים. 17. צפוני ציה: הטמונים באדמה, ר"ל: המתים. ואולי: גרעיני התבואה.
 19 קול התור: שה"ש ב: יב. 22 רצוף וכו': שיעורו: רצוף (באהבה — שה"ש ג: י) את
 האוסף דגן באוצרו שיהא מקוטר כריח מור. 23 שי וכו': מחרוזת קשה. ונ"ל שיעורו:
 את הקרבן 'שי' שהוקרב במקום הנער יצחק ('טל') שמרהו לזכרון; בסבך ('תחת התפוח')
 נאחו בשעתו ומוכן היה להשחט. ותבנית החטיבה משתבשת כאן. 25 תמור כן: בזכות
 העקרה. לרעיתך: לכנסת ישראל. 26 לחבצלת השרון: לישראל (שה"ש ב: א). 28
 באשיות וכו': על פי שה"ש ב: ה.

ג. רשות. 1 למציב גבולות: צ"ל: גבולות. לקב"ה (מש' טו: כה). 2 בן: במקום: בין.
 גורלות: נחלות. 5 באת: גראה שצ"ל: באתי. 6 ויערף וכו': על פי דב' לב: ב. 7 בלי
 מכשול: בלי הפוגות. 8 חשוב: חשוב להעניק. למשלחי וכו': לישראל (יש' לב: כ). 9

טַמְנָתִי בְּלֵב אֶמְרִי / כִּי יֵרִיתִי מִימֹרִי
10 יוֹרֹנִי זָקְנִי וְהוֹרִי / וְאֶמְצָא חֵן בְּדַבְרִי

כִּפְטֵל מֵאֵת יִי / חֲכִיתִי לִישׁוּעַת יִי
לִלְמַדִּי הִישִׁיתִי אֶזְנוֹי / וְהָיָה לְרֹצוֹן אֶמְרִי

מֵאֵז הִירְבִּיץ טָלָה / סְבִיבוֹת מַחְנָה
נִתֵּן מַעֲנֶה / כִּי הוּא עֲוֹנָה

15 סִיבַרְתִּי לִישׁוּעָתוֹ / וְלַחֲפִסְיָי בְּאֶבְרָתוֹ
עַל פֶּתַח יוֹנָתָן / יִרְסִיס טַל קוֹצוֹתָיו

פֶּה לֹא אֲגִבֶּיהָ / פָּנֵי יָם מִשְׁבִּיחַ
צָבָר בָּרִי יִשְׁבִּיעַ / מִטַּל אֲשֶׁר יִשְׁפִיעַ

קָרְאֲתִיהָ בְּכָל לֵב / אֶל בּוֹחֵן לֵב
20 רָצָה רַחֵשׁ לֵב / וְטַל יִשַׁע קָרַב

שִׁוְעָתִי אֶלֶיהָ / תִּקְשִׁיב שִׁוְעָת מִיַּחְלָהּ
תִּרְעִיף טַל יִלְדוּתָהָ / וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתָהּ

ככ[חוב]

יִי שִׁפְתֵי תַפְתַּח (תה' נא: יז)

ד אֹת זִמְנֵי קִיץ הִיָּעֵזוּ בְּקִיץ
וּבַחֲוָרָף מְזַכְרִים בְּגִיל אֲמוֹנַת עִיתִימוֹ
בָּהּ יִלָּךְ בְּכִי נוֹשָׂא מִשָּׁף הַזֶּרַע
וּבִי יָבוֹא בְּרֶגֶן נוֹשָׂא אֱלֹמוֹת
5 גְּבוּרַת גְּשָׁמֶיהָ צִמְחִים יִרְבִּיבוּ
וּבִי טַל יִרְוֶה דָּשֶׁן וְשֶׁמֶן

טמנתי: כך דברי החזן-הפייטן, המהסס להתפלל בעד הציבור. 12 ללמדי: צ"ל כנראה: ללמדתי. ואפשר לפרש במקום: ללמדני. 13 מאז וכו': נראה לי לפרש: מאז שנתת מן לכנסת ישראל (השווה שמ' טז: יג, יד), ניתנה הבטחה שהקב"ה עונה לקוראים אליו ועל כן סיברתי לישועתו וכו'. 16 על פתח וכו': נראה לי פירושו: טל ירסיס על קוצות שערינו בעמדו על פתח יונתו. 17 פני ים משביח: לפני הקב"ה (תה' סה: ח). 18 צבר בר: את הגורן. 21 שיועת: השווה המסומן לעיל א, 7. 22 טל ילדותך: על פי תה' קי: ג. ופי יגיד: תה' נא: יז.

ד. נדפס על ידי זולאי ב'מבחר השבעים' סימן 3. הפיוט מביא דברי התפארות מפני הקיץ באוזני החורף. 1 אות וכו': סימני הקיץ מגיעים בקיץ, ובחורף נזכרים בגיל בימות-הקיץ שחלפו או שיבואו. 2 אמונת עיתימו: את אמונתם בהתחלפות העתים (יש' לג: ו). 3 בר וכו': על פי תה' קכו: ו. 5 ירביבו: מלשון רבבה כצמח השדה נתת, יח' טז: ז. 7

דַּת חֲשׁוֹתֶיךָ חֶק נִמְדָּד לְמוֹ
 בִּי טָלְלִי קִיץ וְחוֹרֶף יִרְיָקוּ
 הֵן גְּטִיעוֹת בָּךְ גְּטָעוֹ נוֹטְעִים
 10 וּבִי יַחֲלִלּוּ פְּרִי קוֹדֶשׁ הַיְלּוּלִים
 וּבָךְ שְׁתִּי שְׁמָחוֹת גֵּר וּמִתְנַוֹת
 וּבִי שׁוֹבֵעַ שְׁמָחוֹת רְגָלִים וּמוֹעֲדִים
 זִבַּת לְמַטָּר שָׁמַיִם תִּשְׁקֶה
 וּבִי טַל שָׁמַיִם וּמִתְהוֹם תְּבוֹרֶךְ
 15 חֲלָף הַגֶּשֶׁם וְהַסְתִּיו עֶבֶר
 וּבִי צָצוּ נִיצָנִים וְהִגִּיעַ זְמִיר
 טוֹב תַּחֲשִׁיר מִפְּלֶג מִיָּם
 וּבִי הַגְּרָנוֹת בָּרַ יִימָלְאוּ
 יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ תִּתֵּן בְּעִיתוֹ
 20 וּבִי יִשְׁיָקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וַיִּצְתָּר
 כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה הַפִּשְׁטָתָה עֲרוֹמִים
 וּבִי יַעֲטֹפוּן פְּרִי כָּל שֵׁיחַ שָׂדֶה
 לָךְ דִּלָּף טוֹרֵד בְּסִגְרִיר גִּשְׁמִיָּה
 וּבִי לְרֹגֶל טָלְלִי יִפְתָּר מְחוֹסֶסֶס
 25 מַעֲט שִׁינוֹת וְלֶחֶם עֲצָלוֹת תֹּאכֵל
 וּבִי יֵצְאוּ לְפוֹעֵל עֲבוֹדַת עַדִּי עָרֵב
 נִיפְצָתָה מַעֵץ פְּרִי תְּנוּבָתוֹ
 וּבִי פְּרִי מְגָדִים גִּעְמוּ לְדוֹדִי
 שְׁרִית עִים שֶׁלֶג כְּפוֹר קוֹר וְקִרְחַת
 30 וּבִי מִיָּם קָרִים גֶּפֶשׁ עֵיפָה יָשִׁיבוּ
 עוֹבְרֵי דְרָכִים הַחֲדִלְתָּה בְּשׁוֹפְעָךְ
 וּבִי יָם וַיִּבָּשֶׁת יִסּוּלוּ דְרָכִים
 פָּרָק רְעָמִים בָּךְ יוֹרָה מְשַׁפֵּט
 וּבִי פָלָא לְמַתִּים בְּאוֹרוֹת טָלְלִי

דת חשיותיך וכו': מנהג גשמיך שיוורדים במידה ובמשורה בימות הגשמים בלבד. 10
 יחללו: מלשון 'אשר גטע כרם ולא חיללו' (דב' כ: ו). פרי קודש הילולים: וי' יט: כד. 11
 שמחות: חגים. גר: חנוכה. ומתנות: ופורים. 13 זבת: את ארץ ישראל. 20 ובי וכו':
 יואל ב: כד. 23 לך דלף טורד: על פי מש' כז: טו. 24 מחספס: המן (שמ' טז: יד). 25
 מעט שינוות: מש' ו: י. ולחם עצלות: שם, לא: כז. 26 יצאו וכו': על פי תה'
 קד: כג. 27 ניפצתה: פיזרת. 29 שרית: ניהגת ממשלתך. 30 מים קרים וכו': על פי מש'
 כה: כה. 31 בשופעך: בשפעת הגשמים שלך. 32 יסולו דרכים: יעשו נוחים למעבר. 33
 פרק: נחום ג: א. בך יורה משפט: כנראה: ילמד מוסר לבני אדם במוראותיו. 34 למתים:

35 צור למטרותיה ברקים עשה
ובי רסיסי טל לראש תלתליו
קול בך תראה הארץ ותחל
ובי קול התור תשמע ותגיל
ראש אנפרות ושמיה בצאת רגל
40 ובי טל יזכירו תחילת רגליי
שוקקתה מערות שיחות ובורות
ובי מים חיים עיינות ימשוכו
תמו משפטיה וסרה גבורותיה
ובי יותן טל ורוב מעדנים

ה אנפרה גבורות / אספרה גדולות
אות וגירות / אשר צויתה טל
אמלל גבורות / אומר ועושה
אולי אחסה / בצל חשרת טל
5 בלתו בכל אין / פחור וטוב עיין
בו אעשה חיל / בהזילו טל
בספרי עיזו / בשוררי עוז
בחוט מעוז / אחזקה בטל
גם הוא פעל / גבוהים אשר במעל
10 גועשים יעל / מארץ, בצאת טל
גולה צמוקות / גלי ים להקוות
גורלות וחוקות / לחורף ולטל
דחף למסתור תוהו / דחה למטמון בזהו
דילג מפעליהו / בהיראות טל
15 דאח בכנפי רוח / דוד תיפן רוח
דור ריחפה רוח / עבור חשרת טל

אפשר לנקד גם במ"ם שוויה. 35 למטרותיה וכו': על פי תה' קלה ז ועוד. 26 רסיסי טל:
על פי שיר ה: ב. 39 בצאת רגל: בשמיני עצרת. 41 שיחות: צ"ל כנראה שוחות או שיחין.
ה. פיוט מטיפוס בריית העולם. 2 אשר צויתה טל: של מי שברא את הטל. 3 אומר ועושה:
של הקב"ה. 9 גבוהים: שמים. 10 גועשים: מים עליונים (יר' מו: ח ועוד). 12 גורלות:
יש להוסיף: שם גורלות וכו'. 14 דילג: החיש. 15 דאח בכנפי רוח: על פי תה' יח: יא.

הַעֲלֵה תְּקוּמָה / הִיּוֹת אוֹר לְשִׁלְמָה
הָדוּם טָרָם סָמָה / מִיגְדֵי טַל
הַתָּוָה אֵיוִם / הַמוֹן [חֹק לִילָה לְיוֹם
20 הוֹרָה לְיוֹם חוּם / טָרָם גִּתָּן טַל
וְהַתְנַשֵּׂא בְּמִים / וְנָם לָרוּם שָׂא מִים
וּבִין מִים לְמִים / שֶׁת תִּקְרַת טַל
וְצָרָר מִים בָּעֵב / וְלֹא גִבְקַע עֵב
וּבְמַחְשָׁבֶת אָב / רוֹטְשֵׁנוּ בָּעֵב טַל
25 זָמַם בְּמַחְשָׁבֶת / זוֹרָר פָּנֵי יוֹשֶׁבֶת
זוֹהָרָה יִבְשֶׁת / בְּהִיטִיף לָהּ טַל
זָמַם יָקוּוּ / זוֹרְמוּ מִים וְהוֹקוּוּ
זְמִירוֹת קוֹל יַעֲנוּ / מְקוֹנִים לְטַל
חֲצִיר הַצְמִיחַ / חֵיד דְּשָׁאִים הִיִּצְלִיחַ
30 הַפְרִיחַ עֲצֵי שִׁיחַ / מְתַנּוּכָבִים לְטַל
חֻקֵּי מְאוֹרוֹת / חֵישָׁב לְהוֹרוֹת
חֻסָּן לְהִרְאוֹת / בְּהִירְאוֹת טַל
טוֹפְחוּ חֲסוֹנִים / טָמָא וְטָהוֹר לְמִינִים
טָרָם גְּעִימִים / גִּזְלוּ בְיוֹם טַל
35 טָהוֹר שָׁר בְּמַעֲשִׂים / טוֹב פִּי גַעֲשִׂים
טָף עוֹף וְרִמָּסִים / רוֹמָסִים בְּיוֹם טַל
יָזַם לְהִרְאוֹת / יָצִיר בְּצִלָּם מְרָאוֹת
יִרְדִּים לְרַעוֹת / עָלִי רִיבֶץ טַל

דוד תיבן רוח: כינוי לקב"ה (יש' מ: יג). 16 דור וכו': טור קשה, וג"ל לפרש: רוח האלהים ריחפה לדור למעלה מן המים ('עבור חשרת טל'). 17 תקומה: קיום לעולם. היות אור לשלמה: על פי תה' קד: ב. 18 הדום: ארץ. ואולי על כן בלשון נקבה. 19 איום: הקב"ה. המון. [חוק: אחרי האותיות 'המו' יש מחיקה בכה"י, ואפשר שיש לקרוא: המותזק לילה ליום, ר"ל את החושך לאור. 20 חום: את חום השמש ואת אורו. אבל אין כאן עדיין בריאת השמש. 21 לרום: לשמים. שא מים: על פי ב"ר ד: ז: ר' יצחק אמר שמים — שא מים, טעון מים וכו'. 24 ובמחשבת וכו': איני יודע להלום טור זה. רוטשנו: אולי כתוב: רוטש גן. 25 זוורר: להעיר, לעורר. יושבת: איני יודע לפרש. אולי צ"ל: נושבת, ר"ל ארץ נושבת. 27 זמם: אמר. 28 זמירות: כמו: בזמירות. 29 חיד: מלשון 'ויחד יתרו'. ר"ל: שמחת דשאים. 30 מתננכבים: מלשון תנובה. 33 חסונים: כנראה: הבהמות והחיות. 34 נעימים: ישראל. ביום טל: ביום מתן תורה. 36 טף: אמר, ברא במאמר. 38 ירדיים: כדי שיהיו ישראל

- [יחלוץ צלעו / ישימנו יצועו
40 יביעו יחד להצליחו / בפרות פריה בטל
פיבדוהו מעשיו / ככילל מעשיו
פבונדת עונג היסב / על שלחן טל
פל צבא רום ותחת / כוללו ביום נחת
פן מצא נחת / פיגיעים לטל
45 לתת פירות / לזרע, ולגדל פירות
להבין ספורות / לגשם וגם לטל
להצמיח קציר / לזרעים בלי להציר
לעשות ימי קציר / מתלוננים בטל
מים שת מקור / מרויים ימי קור
50 מקום יחקור / לקיץ ולטל
מושך ימי חורף / ממחר חורב
ממרומו יירב / להריק ברכות טל
נשף שת לאמש / נועם קיץ לשמש
נכבד במוצא שמש / עד בוא הטל
55 נטה כעין קרח / ניטפי נוזלים כקרח
נא צייה שת לקרח / בעת באו ימות טל
שמחה לזרעים / ששון למזריעים
סגות פימי ירחים / יפריחם טל

שעתידים להבראות רועים על מי מנוחות. ריבין: היו"ד תלויה בין השיטין. 39 יחלוץ: חלץ הקב"ה. ישימנו: את הצלע. יצועו: להיות אשתו. 40 יביעו יחד: הנושא כנראה: כל הבריא. להצליחו: את אדם הראשון ('יציר בצלם'). בפרות פריה: לכשמולידה אשתו. 41 פיבדוהו: את הקב"ה. 42 כבודת עונג: כל הכבודה המעונגה. 43 ביום נחת: ביום השבת. 45 לתת פירות: הוסף: כוללו (ט' 43) לתת פירות. 46 להבין ספורות: על פי תה' עא: טו. 49 מים: כמו: למים. ימי קור: בימות הגשמים. 50 מקום יחקור: הקב"ה. 51 מושך ימי חורף: הקב"ה המגלגל את עונות השנה. חורב: קיץ. 53 נשף: עת הבוקר. לאמש: להיות חשוך וקודר. 54 נכבד: הנושא: הוא, כלומר הקב"ה, נכבד הוא עם שחרית, שהיא שעת עליית שכבת הטל. ואפשר שצ"ל: עת בוא הטל. 55 נטה כעין קרח: הקב"ה שהעמיד את השמים העליונים (יח' א: כב). נטפי נוזלים כקרח: בהקפאו ('כקרח') את המים העליונים. 56 נא: הנה. צייה שת לקרח: את האדמה הוא מקפא. בעת: אולי במקום: עד עת, ואולי הוא יורד למחרות הבאה: בעת באו ימות טל שמחה לזרעים וכו'. 58 סגות: הנושא:

- שִׁיחֵי הַשָּׂדֶה / סוֹלְסוּ בַּשָּׂדֶה
 60 שְׂאֵת עֹשֶׁב בַּשָּׂדֶה / רֹאשׁ, לְפָרוֹת בְּטֹל
 עוֹבְדִים עַד עָרֵב / עֵלֶץ בָּם יִירָב
 עֲמוּסֵי דִינֵי חוֹרֵב / רִוּוּה טִלְלֵי טֹל
 עוֹשֶׂה בְּאֶדְמָה / עֲבוֹדַת הָאֶדְמָה
 עֵלֶצְתָּה נְעִימָה / בְּעֵת שָׁרוּ טֹל
 65 פּוֹעֲלֵי חָרִישׁ / פּוֹעֲלֵם בְּלִי לָרִישׁ
 פִּילָלֵם בְּלִי יַחְרֵשׁ / פָּרִי תְּבוּאָת טֹל
 פּוֹעֲלִים יִגְעִים / פָּאָר לְצוֹר מְגִיעִים
 פּוֹנִים וְנִרְגָּעִים / עַל רִיבָן טֹל
 צָהָלוּ אִיכָרִים / צֹאן לְבָשׁוּ כָרִים
 70 צִמְחִים נִיכָרִים / מוֹדָגִים בְּטֹל
 צוֹמְדוּ רְבִיבִים / צָדָה לְרַעֲיָבִים
 צָקַת מַעֲדָיִם / רוֹב בְּרַכַּת טֹל
 קוֹרְאֵי הִידֵד / קֶהֱלֵם הַתְּעוֹדֵד
 קוֹלֵם בְּתִהְלָה / כִּי תִשְׁכַּנֵּם בְּטֹל
 75 קוֹל מִכְמָרִים / קָרָאוּ כוֹרְמִים
 קִמְצִים מִמְרוֹמִים / רִדַּת לְאֶרֶץ טֹל
 רִיגְשֵׁי אֲצִילִים / רִנְנוּ נִיֻּצָּלִים
 רְאוּתֵם צָלָלִים / יוֹצְאִים לְהַפְרוֹת טֹל
 רִיחֲסָה חֲסִידָה / רוּץ עָלֵי שָׂדֶה
 80 רְבָבוֹת חֲסִידִים / מוֹפְרִים טֹל

המוריעים. כימי ירחים: לנצח (השווה תה' פט: לח ועוד). 59 פולסלו: כמו: סוגסגו. 61 עובדים וכו': על פי תה' קד: כג. עילץ: שמחה. 62 עמופי דיני חורב: כינוי לישראל ששומרים את התורה. 64 עילצתה נעימה: שימחת בנעימים. שרו: ראו. 65 לריש: לרושש. 66 פיללם: תפילתם. בלי יחריש: אל ישתק. פרי וכו': כשהם מתפללים לפרי תבואת הטל. 67 מניעים: כמו: מגישים. 69 צאן וכו': תה' סה: יד. 70 ניכרים: צצים ועולים. 71 צומדו: הותאמו הגשם והטל לתת צידה לרעבים. 73 קוראי הידד: ישראל שמהללים לה'. או האיכרים (ט' 69). קהילם: כנראה שיבוש במקום: קהלם או קהילתם. 74 קולם בתהלה: כנראה חסרה מלת החרוז. 75 מכמרים: מעל (או: למען) אשכולות הענבים שלא נגמר ביכולם. עיין ערך 'כמר' במלונים. 76 קמצים וכו': שיעורו: שירדו הטללים ממרום לארץ לקמצים, כלומר: בשפע (בר' מא: מז). 77 ריגשי אצילים: תהלות מובחרות. ניצלים: כנראה: עובדי האדמה הניצלים מפגעי הבצורת. 78 צללים: כנראה: עננים. 81 שימע קול

שִׁימַע קוֹל הַתּוֹר / שְׁלוֹם לְנִי יִפְתּוֹר
 שְׂדֵי כִי גַעַתּוֹר / שׁוֹאֲלִים תְּחִית טל
 שׁוֹמְעִים סִיס וְעָגוֹר / שְׁסָתִיו סָגוֹר
 שָׁח בּוֹ מְתָנִיו תָּגוֹר / לְשׁוֹרֵר לְמַזִּיל טל
 85 תִּיבֵן יַעַת זָמִיר / תֵּת בְּגִרֹנִם עָמִיר
 תּוֹקֶף סָתִיו לְהָמִיר / פְּרִי תְּבוּאָת טל
 תִּזְכּוֹר הַגִּפֶּת עוֹמֵר / תִּיבֵן בְּנָאצוֹר מְחוֹמֵר
 תִּגְזוֹר לְטוֹבָה אוֹמֵר / תֵּת לְנִי טל

ו אֲשֶׁרִי מַחֲכָה לְיִשַׁע אֲמוֹנָתָהּ
 יַעֲבֹן בְּטוֹב טל וַיִּפְרִיחוּ כְּגֹפֶן
 אֲשֶׁרִי אָדָם עוֹז לוֹ בְּצִילָהּ
 כִּי בְטַל תְּחִיָּה לְקוֹרְאִיהָ בְּאֶמֶת
 5 אֶף לֹא פָעִלוּ עֵינֶיהָ לְפָנֶיהָ
 כִּי אֵין עָוִל לְפָנֶיהָ וְתַעֲלֹמוֹת תִּזְכּוֹר
 אֶתָּה נִתְּתָה בִּינָה בְּלֵב מִכִּירֶיהָ
 לְהוֹדִיעַ כִּי בְטַל יִשׁוּעָה תִצְמִיחַ
 אֶחָלִי יִכּוֹנֵן וּמִקֵּדָשִׁי יִכּוֹנֵן
 10 וְתִזְלֵל לְנִי טל כְּהַמְטָרְתָּה מִן
 אֲזוֹ לֹא גִבּוֹשׁ כִּי בָּהּ בְּטַחְנוּ
 כִּי מְטוֹב טָלָהּ תִּשְׁפִּיעַ צְפוּנֶיהָ
 אוֹדָה בִּישָׁר אֶהְלָלָהּ בְּרֹב תּוֹקֶף
 כְּהַמְטָרְתָּה מִן לְנִשְׁעִים בָּהּ
 15 אֶת תּוֹקֶיהָ נִשְׁמַר וּמִמָּה לֹא נִסּוֹר
 וְתִרְוָה נִפְשִׁינִי בְטָלִילִי יִשׁוּעָה

התור: צלילי קול התור (שה"ש ב: יב). 82 נעתור: כמו: נעתר נעתור. 83 סיס ועגור: כנראה נושאי המשפט. סגור: כלוא, שאינו שולט עוד בארץ. 84 שח וכו': כנראה: קהילות ישראל משגסות מתניהן. 85 תיבן: הקב"ה. בגרונם: צ"ל: בגורנם. 86 תוקף וכו': להחליף את עוצמת החורף. 87 תיבן: במקום: תבין. בנאצור: במקום: בנצור (עין גם לעיל ב, 5), ור"ל: בנצר.

ו. מיוסד על התחלות פסוקים מתה' קיט. 5 עיולה: לכתוב השווה לעיל א, 6. ובמקרא: עולה. 9 אחלי יכונן: אפשר שהושמטה מלת 'דרכי' שבמקרא. 12 צפוניך: כינוי לצדיקים המוגנים על ידי הקב"ה. השווה גם להלן ט' 75. 14 כהמטרותה וכו': כנראה: כמו שהללך

- בְּמָה אֶקְדֵּם וְאַצַּפֶּה לְצוּרִי / בְּטִלְלִי בְּרָכָה
 בְּכָל לְבִי אֲשַׁפּוּף לְפָנָיו שׁוּחִי / בְּטִלְלִי רְצוֹן
 בְּלִבִּי צַפְנֹתִי צְדָקוֹת אֲמָרֶיּוֹ / בְּטִלְלִי נְדָבָה
 20 בְּרוּךְ צוּרִי מִשְׁבִּיעֵי טוֹבוֹ / בְּטִלְלִי יְשׁוּעָה
 בְּשַׁפְּתַי אֲשַׁנֵּן לֵאל נִפְלְאוֹת עֲזָו / בְּטִלְלִי בְּרָכָה
 בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶהְלֵךְ לְפָנָיו / בְּטִלְלִי רְצוֹן
 בְּפִיקוּדֶיהָ אֶרְצֶה כִּי תִרְחִיב לִבִּי / בְּטִלְלִי נְדָבָה
 בְּחֻקוֹת אֲמָרֶיהָ אֲשַׁתַּעֲשֶׂע בְּכָל יוֹם / בְּטִלְלִי יְשׁוּעָה
- 25 גָּמַל בַּעֲדֵינוּ טוֹב בְּהוֹרִידָהּ לָנוּ / טִלְלִי בְּרָכָה
 גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה גְבוּרַת גּוֹדְלָהּ / בְּטִלְלִי רְצוֹן
 גֵּר אֲנֹכִי אֶל תִּמְנַע מִמֶּנִּי / טִלְלִי נְדָבָה
 גִּרְסָה נִפְשִׁי כִּי מְאוּד צִמְיָאָה / לְטִלְלִי יְשׁוּעָה
 גַּעֲרָתָה זֵידִים כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ / בְּטִלְלִי בְּרָכָה
 30 גַּל מַעֲלֵי חוֹרֵב וְצִמְאֹן / בְּטִלְלִי רְצוֹן
 גַּם לָהּ גִּרְנֹן עֵת תַּעֲתֵר לָנוּ / בְּטִלְלִי נְדָבָה
 גַּם כָּל שִׁיחֵינוּ לְפָנֶיהָ יַעֲרֹב / בְּטִלְלִי יְשׁוּעָה
- דְּבָקָה לַעֲפָר נִפְשֵׁנוּ חֲיֵינוּ כְּדַבְּרֶיהָ / בְּטִלְלִי בְּרָכָה
 דִּרְכֵי סִיפָרְתִּי הֵכֵן צַעֲדִי / בְּטִלְלִי רְצוֹן
 35 דֶּרֶךְ פִּיקוּדֶיהָ הִבְיַנִי וְאַחֲזִיהָ / בְּטִלְלִי נְדָבָה
 דֶּלְפָּה נִפְשִׁי צִמְיָאָה וְעִיפָה / בְּטִלְלִי יְשׁוּעָה
 דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הִרְחִק מִמֶּנִּי / בְּטִלְלִי בְּרָכָה
 דֶּרֶךְ אֱמוּנָה יְדִידֶיהָ יִבִּינוּ / בְּטִלְלִי רְצוֹן
 דְּבָקָתִי בָּהּ אֶל תִּכְלִימֵנִי / בְּטִלְלִי נְדָבָה
 40 דֶּרֶךְ מַצּוֹתֶיהָ קִרְבִּינוּ לְלִמּוּד / בְּטִלְלִי יְשׁוּעָה
- הוֹרִינוּ אֶל וְאַדַּע אֲוִרְחוֹת יִשְׂרָאֵל / בְּטִלְלִי בְּרָכָה
 הִבְיַנִי דִיעָה וְאַדַּע עֲדוּתֶיהָ / בְּטִלְלִי רְצוֹן
 הִדְרִיכֵנוּ בְּנֹתִיב מַעֲגַל צְדָקָה / בְּטִלְלִי נְדָבָה
 הֵט לִבִּי לְאֲמָרֵי אֵשׁ דָּת / בְּטִלְלִי יְשׁוּעָה
 45 הַעֲבֵר עֵינַי מִבֵּית אֶזְרוֹן / בְּטִלְלִי בְּרָכָה
 הֶקֶם אֲמָרֶיהָ לְמַחֲכֵי לִישָׁעָה / בְּטִלְלִי רְצוֹן

ישראל בשעה שהמטרת מן וכו'. 24 בחוקות: במקרא: בחוקותיך. 26 גבורת: הרי"ש מנוקדת בחולם בבלי בכה"י. 33 דבקה וכו': לשון הטור כולו כלשון הפסוק, אלא שבמקרא בלשון יחיד: דבקה לעפר נפשי חייני כדברך. 35 דרך וכו': כלשון הכתוב, מלבד התיבה האחרונה. 42 דיעה: הסופר כתב תחילה דעה ותוסף י' בין השיטין. 45 מביט: צ"ל

העבר ממני חרפה ובושה / בטללי נדבה
הנה תאבתי לשכון חציריה / בטללי ישועה

ויבואוני חוקיה כי תשפיע לנו / טללי ברכה
50 ואענה חורפי דבר בעיתו / בטללי רצון
ואל תצל מפני דבר חסד ואמת / בטללי נדבה
ואשמרה ואדעה כי אתה יי לבדה / בטללי ישועה
ואתהלכה ברחבה רחבה מים / בטללי ברכה
ואדברה בעידותיה נגד מלכים / בטללי רצון
55 ואשתעשע בגדולותיה מירם ראשי / בטללי נדבה
ואשא כפיי אל דביר קודשה / בטללי ישועה

זכור ברית ראשונים וחסד על אחרונים / בטללי ברכה
זאת העת תשוב בנינו שובנו שובבים / בטללי רצון
ידיים תאבד וישבעו עניים / בטללי נדבה
60 זכרתי שמך בקרב עדתך / בטללי ישועה
ולעפה תוביש לאומרי יש שיני / בטללי ברכה
זמירות יפצחו ממכון שבתך / בטללי רצון
זכרתי בלילה מזכירי שמך / בטללי נדבה
זאת היתה לי רינה ושמחה / בטללי ישועה

65 חלקי יצפון לי צור מחצי / בטללי ברכה
חליתי פניה להגיד חסדה / בטללי רצון
חשבתי דרכי יכונן צעדי / בטללי נדבה
חשתי בכל עת פני אלוה סיתי / בטללי ישועה
חבלי נעימים שפרו עליי / בטללי ברכה
70 תצות לילה אקום אהלל לבוראי / בטללי רצון
חבר תשימיני לטוב אשר צפנתה / בטללי נדבה
חסדה מלא שמים וארץ / בטללי ישועה

טוב פתח לעמך אוצר טובך
ויעבון בטוב ליקח דגלי שבט[יה]
75 טוב טעם ידעתה ציו לצפוניה

כנראה: מהביט. ובמקרא: מראות שוא. 51 ואל תצל וכו': כלשון הכתוב, מלבד מלת חסד שהוסיפת הפייטן. 53 ואתהלכה ברחבה: כך במקרא (תה' קיט: מה), כל' ברחבות. רחבה מים: בדברי תורה (איוב יט: ט). 54 ואדברה: כל השור כלשון המקרא. 61 לאומרי יש שיני: אולי רמז לנצרות או לאמונת הפרסים. 65 מחצי: טעות, במקום: מחסי. 75 לצפוניך:

וַיְרִיחַ מִדָּשָׁן אוֹסֶם טָלְלִיךְ
טָרָם וְקָרָא לָךְ הַשְׁקִיפָה וַעֲנִינוּ
כִּי כַעֲנוֹן בּוֹקֵר תִּשְׁכָּסִים לָנוּ טל
טוֹב אַתָּה וּמַטִּיב לְדוֹבְקִים בָּךְ
80 כִּי תִשְׁבִּיעַם מִשְׁמָנִים וּמַגְדִּי טל

ככ[תוב] בתו[רתך] ויתן לך האלהים (בר' כז: כח)

טָסְלוּ וַיְדִים וּמָרְדּוּ עֲרִילִים
וְשִׁיבְרָנוּ בְּכָל עֵת בְּמַחְשִׁיר לָנוּ [טל]
טָפַשׁ לִיבָם וְחָרְדּוּ יְדֵיהֶם
וּפְתָחוּ מִפְתָּח אֵל מִזִּיל טל
85 טוֹב לִי לְחֶסֶת בְּצֵל מַגְדִּיל עֶדֶר
מִטְרִיף טָלְאִיו טָרַף מָגֵד טל
טוֹב הוּא לְקִנְיֹו וְעוֹנָה לְמִצְפִּי
כִּי מִמְכוֹנֹו יִשְׁקִיף כָּעֵב טל

ככ[תוב] ע[ל] י[די] ג[ביאך] כי כה אמר יי אלי אשקטה (יש' יח: ד)

יָדָךְ תִּפְתָּח לְהַשְׁפִּיעַ בְּרָכוֹת
90 לְגִדְל צִמְחִים מִבְּרֶכֶת טל
יִרְאֶיךָ יִשְׁמְחוּ בְּרוֹב פְּתִיחַת יָד
בְּפִתּוּחֶךָ לָמוֹ מִמַּעַל אוֹצֵר טל
יָדְעָתִי כָּל תַּעֲשֶׂה וְתוֹכֵל
לִכֵּן לָךְ נִצָּפָה לְהַשְׁבִּיעֵנוּ טל
100 יְהִי נָא חֶסֶדְךָ סוּפָה לְצֵל יוֹמָם
מִחֶסֶה מִזָּרֶם וּמִטָּלִיל טל חֶרְמוֹן

ככ[תוב] ב[דברי] ק[דשך] כטל חרמון (תה' קלג: ג)

יְבוֹאוּ רַחֲמֶיךָ יְקִדְמוּ חֶסֶדְךָ
כְּנוֹטֶעָה עָלֶי חֶסֶד יוֹשֵׁר רַבְצִי טל
יְבוֹשׁוּ מִצָּרִים וַיִּחַפְּרוּ פִתְרוֹסִים
105 כִּי מָכְרוּ בְּכֶסֶף מְבוֹרָךְ בְּטוֹב טל

לצדיק. השווה גם לעיל ט' 12. 78 כענו בוקר וכו': השווה הוש' ו: ד. 85 מגדיל עדר
אולי במקום: מגדל עדר (מיכה ד: ח), ואפשר שנשתבש מ'מגדל עוזך'. 86 מטריף
מאכיל. 100 סופה לצל יומם וכו': יש' ד: ו. 103 יבואנו: במקרא: יבואני. 105 מבורך וכו':

יִשְׁבוּ לְבִטָּח יוֹדְעֵי עִדּוּתֶיךָ
בְּהִרְיָקָךָ לְמוֹ בְּרָכוֹת בְּלִי דִּי
יְהִי לְבִי תָמִיד בְּטוֹחַ בְּיִרְאָתְךָ
בְּמִבּוֹרְכַת אֶרְצוֹ מִטַּל שָׁמַיִם

ככ[תוב] בתו[רתך] וליוסף אמר (דב' לג: יג)

110 כָּל־תָּה נִפְשִׁי לְתַשׁוּעַת יוֹצְרִי
עַד יִשְׁקִיף מִשְׁחַק וַיֵּלֶל לִי טַל
כָּל־וַיֵּי מִיַּחַל לֵאלֹהֵי
כִּי מְנוּעָם שָׁמַיִם יְתוֹר לִי טַל
כִּי הִיִּיתִי כְּנוֹד וְחֻקֶּיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי
115 כִּי בָצַל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנִי בְּטַל
כְּמָה יָמִי וּמָה יָתֵר שׁ[...]
אַתָּה תְּהִיָּה כְּטַל לְשֹׁאֲרֵית הָעָם

ככ[תוב] ע[ל] י[די] נ[ביאך] והיה שארית יעקב (מיכה ה: ו)

כְּרוּ לִי צָרִי שַׁחַת לְטוֹמֵנִי
וּמִמְעַמֻּקִּים קָרָאתִי לְמַרְחִיב לִי טַל
120 כָּל מַצּוֹתֶיךָ שְׁקוּט לְמַאֲמִינֶיךָ
אֲשֶׁרִי תִבְחַר שְׁכֹן בִּירִידַת טַל
כְּמַעַט כִּילּוֹנִי, מֵאֶרֶץ גְּרָשׁוֹנִי
כְּנֹשֶׁר רִיחִפְנִי מֶרְחִיב לִי טַל
כְּחֻסְדֶּךָ חֵינִי כְּרַחֲמֶיךָ חֻנִּינִי
125 כְּעוֹמֶדֶךָ לְדַפּוֹק עַל שַׁעְרֵי יְשִׁינָה בְּטַל

ככ[תוב] ב[דברי] ק[דשך] אני ישינה (שיר ה: ב)

לְעוֹלָם נִצָּב דְּבָרְךָ כִּי אַתָּה חַי לְעוֹלָם
לְעוֹלָם לֹא תִשָּׁכַח מַאֲמִינֶיךָ בְּטַל
לְדוֹר וָדוֹר נִכּוֹן כְּסִאָּה מְאֹז

הוא יוסף. 106 ישבו: במקרא: ישובו. 107 בהריקך וכו': על פי מל' ג: י. 114 כנוד במקרא: כנאד. 116 ש[...]: אולי יש להשלים: שנותיי. 120 כל מצותיך שקוט למאמיניך נוסח הטור מגומגם, ואפשר שהשמיט המעתיק המשכו של פסוק וצ"ל: כל מצותיך אמונה שקוט למאמיניך וכו'. 121 אשרי תבחר וכו': על פי תה' סה: ה. 123 כנשר רחפני: על פ דב' לב: יא. 125 כעומדך לדפוק וכו': על פי שה' ש ה: ב. 127 מאמיניך בטל: כנראה

ממכון שבתה המטר לנו טל
 130 למשפטיה חיבינו כי צדק המה
 ביום שבתה לדין רחמינו באגלי טל
 לולי תורתה הנות יומם ולילה
 טל ומן הורדתה להשביע דביקה ב[טל]
 ככ[תוב] בתו[רתך] וברדת הטל (במ' יא: ט)

לעולם נהללה חי עולמים
 135 כי מעולם היתה לנו כטל
 לה אנחנו מקנים ולשעה מחכים
 עד תשאג כאריה ממעונה בטל
 לי טמנו ידים פח להפיליני
 ולה נשאתי עיני משבעיני בטל
 140 לכל תכלה יש קץ ולעדויתה אין קץ
 היה לעמך בטל ויפרחו כגפן

ככ[תוב] ע[ל] י[די] נ[ביאך] אהיה כטל (הוש' יד: ו)

מה אהבתי וחמדתי חסות בצל כנפיה
 כי כמו שחר תשורר משחר[יה] באור [טל]
 מאיבי תפדיני ומצריי תחלציני
 145 כי לה ייחלתי מעוררי בטוב טל
 מכל מלמדי השכלתי בינה
 שמיעוני חכמה ויקבלוני בסוד טל
 מזקנים נשאתי רשות להתבונן
 כי מרחם מושחר לה נדבות טל

ככ[תוב] ב[דברי] ק[דשך] עמך נדבות (תה' קי: ג)

150 מכל לבבי אהלל צורי
 כי מנעורי גידלני בטל
 ממשפטיה לא סרתי ומאחריה לא שנית

זמאמינים בטל התחייה שלך. וכך גם להלן ט' 133. 133 טל ומן וכו': הקשר אל הטור
 שלפני-כן אינו ברור. 135 היתה: קרי: היית. 137 עד תשאג כאריה: על פי יר' כה: ל.
 14: תשורר: תראה. ואולי צ"ל: תשחר. 149 כי מרחם מושחר וכו': צ"ל משחר, על פי תה'
 קי: ג: מרחם משחר לך טל ילדתך. הכתיב 'מושחר' חוזר גם להלן ח, 19. 151 גידלני:

אל תָּרַף יָדְךָ מֵעֲבֹדָה בְּטַל
 מִה נִמְלָצוּ לְחִיכֵי חֹקֵי אֲמָרֶיךָ
 155 כִּי בְטַל יִמְתִּיקוּ מִדְּבַשׁ לְחִיכֵי
 מִפְּקוּדֶיךָ אֶתְבוֹנֵן דְּרָכֶיךָ
 כִּי כָדֵק מְחוֹסֶפֶס שֶׁבְּעֵינֵי שְׁכֵבֶת טַל
 ככ[תוב] ב[תורתך] ותעל שכבת הטל (שמ' טז: יד)

גַּר תֵּאִיר לָנוּ בְּדוֹפְקָה עַל פִּתְחֵינוּ
 גַּר קָרֵן מְשִׁיחָה תִצְמִיחַ לָנוּ בְּטַל
 160 נִשְׁבַּעְתִּי בְשִׁמְךָ לֹא נִסּוּג מִמָּךְ
 נָא אֵל תְּבִישֵׁנִי מֵעֲתִירַת טַל
 נַעֲנֵנִי שְׁחוֹתִי נִפְוֹגְתִי נִדְבוֹתִי
 הִתֵּר אֲגִדּוֹתִי מוֹרִיד לָנוּ טַל
 נִדְבוֹת פִּי רָצָה נָא אֲמַרְיִי הַאֲזִינָה
 165 גִּירֹת חַיִּים גִּזֹּר בְּאוֹרוֹת טַל
 ככ[תוב] ע[ל] י[ד] נ[ביאך] כי זרע השלום (זכ' ח: יב)

נִפְשִׁי אֵינוֹתָה לָךְ אֶפְרָתָה וְאִשׁוּחֶרֶךְ
 אֶעֱוֹפָה כִּי־נָה וְאֶשְׁכֹּן בְּטוֹב טַל
 נִתְּנָה רְשָׁעִים [ר] שֶׁת לְלוֹכְדֵינִי
 כְּסִיס עֲגוּר אֶצְסַפְךָ וְאֶמְלֹטָה בְּטַל
 170 נִתְּלִיתִי עֲדוּוֹתֶיךָ אֵל תְּכַלִּימֵנִי מִסְּבָרִי
 כִּי כָל קוֹנִיָּה תֵר[...]. בְּרָקִיחַת טַל
 נִטִּיתִי לִיכִי לְשִׁמּוֹר חוֹקֶיךָ
 כִּי עַל יְכָלִי מִים תִּפְתַּח שְׂרָשִׁי בְּטַל
 ככ[תוב] ב[דבריי] ק[דשך] שרשי פתוח אלי (איוב כט: יט)

סַעֲפִים תִּאֲבֹד חֲיִידִים תִּמְחָה
 175 וְכָל יֶרְאֹו בְּטוֹבָה מִחֲשִׁיר לָנוּ טַל
 סִתְרִי וּמְגִינִי אֶתָּה מֵרָאשׁ
 הָקָם הִיכָלְךָ כְּמֵרָאשׁ לְרֵאשָׁה נִמְלָא טַל

כתב גדלני והוסיף יו"ד בין השיטין. 155 ימתיקו: כמו: ימתקו. 157 כדק מחוספס: כמו המ
 (שמ' טז: יד). 162 נדבותי: נראה לי שצ"ל: נדכיתי. 166 אפרחה: אעופה. ואשחררך
 כנראה צ"ל: ואשחרך או: ואשוררך. 177 לראשך נמלא טל: שה"ש ה: ב. 187 בנוכחם

סורו ממִינֵי מְרָעִים כִּי אַתֶּם רָעִים
 יִקְרְבוּ לִי רִיעִים מִסְבָּרִים לְיָשֹׁעַ טל
 180 סוּמְכִינִי כְּאַמְרָתָהּ וְאַל תַּחֲסִרֵנִי מֵאַתָּה
 שְׂפִינִי בְטַח בְּדָד בְּרַעֲיַפֶּת טל

ככ[תוב] בתו[רתך] וישכן ישראל (דב' לג: כח)

סֶעֱדִינִי בְּרַחֲמֶיךָ כִּי בָהּ בְּטַחֲנִי
 כִּי קָרָאנִיךָ בְּכָל עֵת עֲשָׂרִינוּ בְטַל
 סִילִיתָהּ מִנְּאֻצֶּיךָ קִירֵבְתָּהּ מֵאַמִּינֶיךָ
 185 קָנִיתָהּ לָךְ גּוֹי רְבוּצִים בְּנָאוֹת טל
 סִינִים הוֹבְשָׁתָה וְעַרְיָלִים וּבּוֹגְדִים
 כִּי זָדוּ בְּטוֹבָהֶם עַל מִגְבִּיהַּ פְּתָחִים בְטַל
 סָמַר מִפְּחָדְךָ כָּל מוֹרֵד בָּךְ
 כִּי כְחוֹרֵב הַגִּזְזָה הִתְנוֹסָסוּ בְטַל

ככ[תוב] ויעש אלהים כן (שופ' ו: מ)

190 עָשִׂיתִי גִזְרֵת מֶלֶךְ קִיַּמְתִּי מִצְוֹת צוּרִי
 כִּי הוּא מִצְוָה לִי מִמַּעַל טל
 עָרַב עֲבָדְךָ לְטוֹב וְעָמְךָ לְמִישׁוֹר
 כָּנַתְנֶךָ לֶחֶם מִן אֲבִירִים בְטַל
 עֵינֵי פָלוּ לָךְ סִלְעֵי וּמִצְוֹדָתִי
 195 הָיָה לִי לְמַחֲסֵה וּלְמָנוֹס בְּיוֹם צָר
 עָשָׂה לִי כַחֲסָדְךָ וּכְרוֹב רַחֲמֶיךָ
 כִּי בִדְעַת צוּדְלֶךָ תְּהוֹמֹת נִבְקְעוּ

ככ[תוב] בדב[רי] ק[דשך] בדעתו תהומות (מש' ג: כ)

עֲבָדֶיךָ מִצְפִּים לְרֹב תְּהִילֹתֶיךָ
 כִּי תִרְעַם בְּשַׁחֲקֹתֶיךָ בְטַל
 200 עַת לַחֲשׁוֹת לָךְ שׁוֹמֵעַ שְׁיוּעָה

בגאווה. מגביה פתחים: על פי מש' יז: יט. 189 התנוססו: נ"ל מלשון נסיון: כי גתנסו בטל בגיוה היבשה של גדעון. ואפשר לפרש גם מלשון גס, והוא מכוון לישראל. 193 כנותנך וכו': שיעורו: כנותנך מן, לחם אבירים, בטל. והשווה תה' עח: כה. 198 עבדך: במקרא: עבדך. 199 ותעתירם: כמו: ותעשירם. 200 שיועה: במקום שועה. השווה גם במסומנים בפיוט א ט' 7. 202 על: למעלה.

בגדלך מגידים בְּהַחֲשִׁירָךְ טל
על נגדיל שְׁמֶךָ גָּדוֹל וְגוֹרָא
מְגִדִּיל יְשׁוּעוֹת בְּזָרִיחַת טל
על בֶּן יוֹעָרָבוּ תַחֲנוּנָיו לְפָנֶיךָ
וַיָּזְלוּ כִּטְל אֲמָרֵי תַחֲנוּנָיו 205

ככ[תוב] בתור[תך] יערוף כמטר (דב' לב: כ)

פְּלֹאוֹת אֲמָרֶיךָ נְכוֹנִים דְּבָרֶיךָ
פֶּתַח תְּשׁוּבוֹתֶיךָ וַיְגִיל אֲמוֹנֶיךָ
פִּי יִסְפֹּר בְּרִנָּה-חַג גְּדוֹלְתֶיךָ
פָּנֵי יְגִילוּ בְּאוֹסֶם אוֹצְרוֹתֶיךָ
5 פְּעָמַי הֵכֵן בְּמָקוֹם אֵינֶיךָ
פְּדִינִי מֵעוֹשֶׁק וְאֵף בֶּל יַגְרִינִי
פָּנֶיךָ תָּאֵר וְרַחֲמֶיךָ קָרֵב
פִּלְגֵי שְׁתָּקִים פֶּתַח לְשׁוֹכְבִּים

צַדִּיק וַיָּשָׁר חוֹן נִחַלְתָּךְ
10 צִוִּיתָה לְנוֹצְרֵי זְמַנִּי מוֹעֲדָךְ
צִיָּמְתָּנוּ אֵיבָה פְּדִינִי מִצָּרָה
צָרוּפָה אֲמַרְתָּה לְאוֹהֲבֵי בְרִיתְךָ
צָעִיר וְנִבְזָה בְּלִי יְהִי בְנוֹ
צִדְקָתְךָ זָכוֹר לְזוֹכְרֵי דָתְךָ
15 צַר וּמָצוֹק לֹא יִמָּצָא בְנוֹ
צִדְקָה עֲדוּוֹתֶיךָ יִלְמַד בְּחִירֶיךָ

קָרָאתִי בְּכָל לֵב עֲגִינִי בּוֹחֵן לֵב
קָרָאתִיךָ הוֹשִׁיעִינִי כִּי בָךְ הוֹשַׁעְתִּי
קִדְמָתִי לְהַסְתוּפָה בְּדִלְתִי שְׁעָרֶיךָ
20 קִידְמוּ עֲיִנִי מִיִּחַל לְעוֹזְרֵינוּ
קוֹלִי שְׁמַעַה וְהֵט לְרִנָּתִי

ו. 2 פתח: הניקוד במקרא בפ' צרויה. אמוניך: כנראה במקום: עם אמוניך. 4 פניי:
במקרא: פנה. 5 במקום איויך: בבית המקדש. 10 לנוצרי: אולי צ"ל: לנוצריי. 13 צעיר:
קטן. 20 קידמו עיני וכו': שיעור הטור: קידמו עיני להיות נשואות אליך מליחל לעזרת
בשר דם. 21 טור זה ושלאחריו מועתקים בין השיטין. 24 שיועתם: שועתם. לכתיב

קָרְבוּ אֶמְרֵי הָאֲזִנָּה שִׁיחִי
קָרוֹב אֶתָּה לְקוֹרְאִיךָ בְּאַמָּת
קָדָם קָרְאוּ לָךְ שְׁמַע שְׁוִיעָתָם

25 רָאָה כִּי אֵין יָד וְכָל יִגְבֵּר זָד
רִיבָה רִיבֵינוּ אֱלֹהֵי תַקְוֵנוּ
רַחֲמוּ מִרְשָׁעִים דְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל
רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים חוֹסֶה עַל עַמֶּךָ
רַבִּים רָדְפוּנוּ נָא הָרוֹס קָמֵינוּ
30 רָאִיתָה וְהַבְטָתָה נִפְלְאוֹת עֲוֹתָךְ
רָאָה וְהַבִּיטָה וְשׁוֹר נֶאֱקָתֵינוּ
רָאשׁ תְּהִיָּה בַחֲגִיגַת פֶּסַח

שָׂרִים קָרְאָתָנוּ עֵינֵינוּ כַּעֲבָדִים
שֵׁשׁ אֲזָכִי בַפַּעַמִּי רְגָלִים
35 שָׁקֶר שָׁנְאֵתִי עֵינִי לָהּ תִיעֲבֹתִי
שָׁבַע הִילָלְתִּיךָ בְּעֵת רָצוֹן קָרְאֵתִיךָ
שָׁלוֹם וְשָׁקֵט וְשִׁלּוֹה וְשִׁאֲנָן
שִׁיבְרֵתִי לְבִשָׁר עִם עַמּוּסִי בָטָן
שְׁמֶרָה נִפְשִׁי חֻקֵּי אֶמְרֶיךָ
40 שְׁמֵרֵתִי פִיקוּדֶיךָ חֲכָמֵי תוֹרָתְךָ

תִּקְרַב רִינָתִי פָנֵי אֱלֹהֵי סִיתָרִי
תָּבוֹא תַחֲוִינָתִי פָנֵי צוֹר מְעוֹזִי
תַּבְּעָנָה שְׁפָתֵי תְהִילָה לְיוֹצְרִי
תַעֲזֵן לְשׁוֹנֵי צֶדֶק תְּהִילָתִיךָ
45 תְּהִי נָא יְדָךְ לְעֹזֶרֶת עַמֶּךָ
תִּאֲבָתִי לְהַגִּישׁ עוֹלָה וּמִנְחָה
תְּחִי נִפְשִׁי תְהִלָּל לְבוֹרְאִי
תַעֲיִתִי כְּשֶׁה בְּקֶרְנֵי כְרוּעָה

השווה המסומנים לעיל א, 7. 28 רחמיך: כמו: ברחמיך. 30 ראיתה: במקרא: ראיתי. וגם לפי העניין נראה קרוב שצ"ל ראיתי והבטתי. 32 בחגיגת פסח: בחג הפדות. 33 שרים וכו': שיעורו: אתה קראת לנו 'שרים' אבל עינינו אליך כעיני עבדים אל יד אדוניהם (על פי תה' קכג: ב). 35 עוולה: תחילה כתב עולה והוסיף 'י' בין השיטין. ולכתיב השווה המסומנים לעיל א, 7. 37 ושאנו: ושאננות. 38 עם עמוסי בפון: כינוי לישראל על פי יש' מז: ג. 46 תאבתי: אביתי.

- ח אביעה זמירות בהגיע עת זמיר
ובזמרה אען / לך לשלום גשם
במפעלות צור אביטה פי נעימים בעיתם
ובנועם אמלל / בא בשלום טל
5 גשם חלף וסתיו עבר
והכל ביציון נוצר / לך לשלום גשם
דודאים נתנו ריח בגינת דודים
וחלפו דודאים / בא בשלום טל
הארץ עושרה דגן ותירוש
10 וכל יצור ציוח / לך לשלום גשם
ופסח על פיתח מוסירות מתיר
בברית מותר / בא בשלום טל
זרע לזרע ולחם לאוכל
היכנתה בציוי / לך לשלום גשם
15 חלב להוריד ועשית להטיף
בכל הר וגבעה / בא בשלום טל
טיפף מילאו שיחים ומערות
לסיפק נפשות / לך לשלום גשם
ילדותיה נבראו מרחם מושחר
20 שמן טוב לשלם / בא בשלום טל

ח. טורים ראשונים מן הפיוט מופיעים גם בכ"י ט"ש H2/36 בנוסח זה: הגשם יופטר / (והטל) יעוטר / ואמרתי תזל כטל / לך לשלום מטר ו[בוא] [בשלום] טל // אביעה זמירות / בהגיע עת זמיר / ובזמרה אען / לך לשלום גשם] ו[בוא] [בשלום] טל // במפעלות צורי / אביטה בטעמים / ובנועם אמלל // גשם חלף / והסתיו עבר / וקול התור השמיע // דודאים נתנו ריח/ בגינת דודי להריח / נחלפו גשמים // הארץ עושרה / דגן ותירוש / וכל יציר [צו]ח // ופסח על פתח / ומוסרות התיר / בברכות מותר // [...] / ולחם לאוכל / [הכ]נתם בציוי // חלב להוריד / ועסית לה[טיף] / בכל הר וגבעה // . כיוצא בזה בכ"י אוכספורד 2707/1, בנוסח הבא: ל' פו' הקר יבטל / והגשם יעוטר / ואמרתי תזל כטל / לך לשלום גשם ובוא בשלום טל // אביע זמירות / בהגיע עת יאמר / ובזמרה אען // פו' הקור // במפעלות צורי / אביעה הטל / בנעימים אמלא / גבורות הטל // הקור וכ' // גשם חלף / והסתיו עבר / וקול התור השמיע // הקור וכ' // הדודאים נתנו ריח / בגינת דודי / נחלפו דודאים // / הקור וכ'. קטעים מפיוט זה נדפסו בידי זולאי בעתון הארץ י"ד בניסן תש"א (= מבחר השבעים סימן 2). 6 ביציון: נראה משובש. וזולאי תיקן: בצביון. 8 וחלפו דודאים: לכאורה: ונתחלפו הפרחים, או צבעם. וזולאי תיקן: דויים. 11 ופופח על פתח: ר"ל: ממשמש ובא. מוסירות מתיר: כינוי לקב"ה. 12 כפרית מותר: גם כן כינוי לקב"ה: הותרן בברית. 19 מרחם מושחר: צ"ל משחר. השווה גם לעיל ו, 149. והוא על פי תה' קי: ג: מרחם משחר לך טל ילדתך. 20 שמן טוב וכו': שיעורו: בוא בשלום טל לשלם שמן טוב.

כַּח בְּרָקִים וְצִיּוֹרֵי שַׁחַק
 עָשׂוּ שְׁלִיחוֹתָם / לָךְ לְשָׁלוֹם גָּשָׁם
 לְאוֹגֵר בְּקָצִיר גְּדִילֵי חֲצִיר
 בְּלִי זַעַם וְעִצּוֹם / בֹּא בְּשָׁלוֹם טל
 25 מִיְּרִיחַ מִימֶיךָ נִיפְּאֶתָה שְׁפָלִים
 וּמָלְאוּ אֶסְמֶיךָ / לָךְ לְשָׁלוֹם גָּשָׁם
 נוֹעַם שְׁמַחוֹת וּפְרֵי עֵץ הָדָר
 עַת יַעֲוֹדֶר / בֹּא בְּשָׁלוֹם טל
 סְכִיתָה עַל כָּל בְּטוּחַ תֵּת פָּרִי
 30 בְּכָל גְּבוּלָם / לָךְ לְשָׁלוֹם גָּשָׁם
 עֲשׂוֹת מְקִנָּה וְקִינָן הוֹלְכִים וְשָׁבִים
 בְּשָׂרָם לְהַשְׁמִין / בֹּא בְּשָׁלוֹם טל
 פִּירוֹת מְעוֹטְרִים לְהִינָתֵן לְנוֹטְרִים
 לְהַקִּים מְנֹטְרִים / לָךְ לְשָׁלוֹם גָּשָׁם
 35 צִוָּה לְאַנּוּשׁ וּלְעַבְדֹת שְׂדֵה
 לְאַסּוֹף וּלְכָנוֹס / בֹּא בְּשָׁלוֹם טל
 קוֹל רַעַם גִּלְגַּל אוֹכַל כָּל יַפְגַּל
 לַעֲת קֶץ מָגַל / לָךְ לְשָׁלוֹם גָּשָׁם
 רִיחַ לְהַמְצִיא לְבָא וּלְיוֹצִיא
 40 בְּמָרוֹם יִמְצָא / בֹּא בְּשָׁלוֹם טל
 שָׁבַח לַחֵי מְכַל, כִּי אֵין כְּמַעֲשֵׂיהוּ
 לַעֲת תִּירוֹשׁ בְּאַשְׁכּוֹל / לָךְ לְשָׁלוֹם גָּשָׁם
 תְּאוּרֶיךָ בְּחֻכְמָה תְּהוֹם מָטָר וְטַל
 וּבִיפְטִירַת קוֹר נַעַן / בֹּא בְּשָׁלוֹם טל
 ט עָנָה דּוֹדִי וְאַמַּר לִי כִי הִנֵּה הִסְתִּיחוּ עֲבָר
 אַחֲוֵתִי רַעֲיָתִי קוֹמִי לָךְ כִּי עָבַר סֶתִּיחוּ

23 לאוגר: כמו: אל האוגר, ר"ל האיכר. 24 בלי זעם וכו': בוא בשלום טל בלי זעם ועיצום.
 25 מריח מימיה: על פי איוב יד: ט, ניפאתה: כמו: נשאת. שפלים: צמחים קטנים. 27
 נועם שמחות: ג"ל קביעת זמן: הנה זאת שעת השמחות וצמיחת פרי עץ הדר, עכשיו,
 עת יעודר, בוא בשלום טל. 29 סכיתה: הבטת. בטוח: נראה משובש ואין בידי להלום.
 34 להקים מנטרים: כנראה: לקיים את שומרי המצוות. 37 כל יפגל: אל יקלקל. 41 לחי:
 לקב"ה. 43 תאוריך: נראה לי שצ"ל: תאוית, מלשון תתאו לכם הור החר (במ' לד: ז).
 תהום: אולי צ"ל: תחים. נען: הפיענוח מפקפק.

ט. נדפס על ידי בעתון למרחב י"ד בניסן תשל"א. הפיוט מרכב מקטעי פסוקים ממגילת
 שה"ש. 1 ענה וכו': שה"ש ב: י. כי הנה הסתיו עבר: שם, שם: יא. 2 קומי לך: שם, שם.

באתי לגני אחוזי וראשי תלתלי טל
 גן נעול גל נעול קומי לך פי עבר סתיו
 5 דובב ישנים השקני והרונני מעשיש טל
 היפה בנשים קומי לך פי עבר סתיו
 ונלינה בפפרים ונשפמה כעלות הטל
 זאת עולה ממדבר קומי לך פי עבר סתיו
 תבצלת השרון חיכי מרעיה לך טל
 10 טובות השם שימעי לי קומי לך פי עבר סתיו
 יונתי בחגי הסלע השתעשעי לאור טל
 כלה איתי מלכנון קומי כי עבר סתיו
 לקולו שמעתי ויצאתי ועליי היטיף רסיסי טל
 מה יפית ומה נעמתי קומי לך פי עבר סתיו
 15 נפשי יצאה בדברו מריח רסיסי טל
 סתריך במדריגה קומי לך פי עבר סתיו
 עליי השליך ימינו ובשמאלו ריפדני בטל
 פיתחי לי אחוזי קומי לך פי עבר סתיו
 צרור המור דודי לי ושמה חיבקני בטל
 20 קראני אחת קטנה קומי לך פי עבר סתיו
 רדידי נשאו ממני השומרים ונרדמתי בטל
 שחורה ושזופת שמש קומי לך פי עבר סתיו
 תחת התפוח עוררני וריפדני וחיבקני בטל
 תמתי יונתי קומי לך פי עבר סתיו
 ככ[תוב] בד[ברי] קדשך כי הגה הסתיו עבר

3 באתי וכו': שם ה: א. וראשי וכו': שם שם: ב. 4 גן נעול וכו': שם ד: יב. 5 דובב ישנים:
 שם ז: י. 6 היפה בנשים: שם א: ח ועוד. 7 ונלינה וכו': שם ז: יב. 8 זאת עולה וכו':
 שם ג: ו ועוד. 9 חבצלת השרון: שם ב: א. 10 טובות השם: בשורת ישועת ה'. והשימוש
 במלת "שם" ככינוי לקב"ה מופלא. שימעי לי: כמו: השמיעי לי. 11 יונתי וכו': שם ב: יד.
 12 כלה אתי מלכנון וכו': שם ד: ח. 14 מה יפית וכו': שם ז: ז. 15 נפשי יצאה וכו': שם
 ה: ו. 16 סתריך במדריגה: את הנסתר בסתר המדרגה. שיר השירים ב: יד. 18 פתחי לי:
 שם ה: ב. 19 צרור המור: שם א: יג. 20 אחות קטנה: שם ח: ח. 21 רדידי נשאו ממני:
 שם ה: ז. 22 שחורה ושזופת שמש: שם א: ה. 23 תחת התפוח וכו': שם ח: ה. 24 תמתי
 יונתי: שם ה: ב.

- י. אַסוּרֵי אוֹטָם אָזֹר איבדתם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
בְּלוּי בִּרְקָב בָּרַר בְּרִיתָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
5 גִּבּוֹי גִּי גִלִּי גִיּוּיָתָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
דְּמוּמֵי דוּמָה דָּרֵשׁ דִּירָתָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
הֶרְגִי הֶרֶג הַדֵּר הַמוֹנָם בָּאוֹר טַל
10 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
וַעֲצָם לַעֲצָמוֹ וַעֲדִיד וַעֲרָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
זְרוּמֵי שָׁנָה זָהִיר זִיּוֹם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
15 חֲלוּפֵי רוּחַ חֲדָשׁ חֲיִיתָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
טְמוּנֵי בְּחֶלֶד טָהָר טוֹמְאָתָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
יִשְׁנֵי אֲדָמָה יִקְיָצוּ וַיִּרְעֻ בָּאוֹר טַל
20 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
כְּמוּסֵי בְּכָלָא כְּבִיר כּוֹחָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
לְקִיחֵי לְמוֹת לְהַצִּיל לִיּוּיִם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
25 מִיתִים יָחִיו וַיִּפְּאֲרוּ לְמִקְיָצָם בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה
נִתְּנֵי נִשְׁיָה נִהְגִים בְּעֻזָּה בָּאוֹר טַל
וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֵמֶת טַל אֲוֹרוֹת טַלְיָה

י. 1 אסורי אוטם: האסורים באטימות קברם. איבדתם: כנראה שיבוש במקום: אבידתם.
2 טל אורות טלך: יש' כו: יט. 3 בלויי ברקב: גם כן כינוי למתים, וכן להלן בראש רוב
הטורים. 5 גי: אדמה. גלי: במקום: גלה. 7 דירתם: קברם. 11 ועד: זמן. וערם: וצרף לערמה
אחת. 13 זרומי שנה: השורה מובאת בין השיטין. והוא מלשון זרמתם שנה יהיו, בתהלים
צ: ה. זהר: כמו: הוהר. האר. 15 חלופי רוח: אלה שנשמתם חלפה ופרחה. 17 בחלד:
באדמה. 21 כמוסי: מוסתרי. בכלא: בקבר. כביר: חזק. 23 ליויים: אולי צ"ל: לוום. 27
נתוני נשייה: המושמים באדמה. 31 עני: קרי: עניי.

סְסוּנִי סְלָעִים סָגְבִם וְסוּמְכִם בְּאוֹר טַל
 30 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה
 עֲנִי אֶרֶץ עֲנָה עֲתִירְתָּם בְּאוֹר טַל
 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה
 פֹּקֵד רִוְחוֹת פֹּקֵדִים בְּטוֹבָה בְּאוֹר טַל
 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה
 35 צְמוּתִי צִיָּה צִהֲלִים בְּצִידָה בְּאוֹר טַל
 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה
 קְבָרוֹת תַּפְתַּח וַיִּקְוֶמוּ קִנְיָה בְּאוֹר טַל
 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה
 רִוְחוֹת חֲיִיתָם רַחֲמֵי בְּרַחֲמֵי בְּאוֹר טַל
 40 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה
 שְׁמִיָּה יִרְעִיפוּ נְשָׁמוֹת וְנִפְשׁוֹת בְּאוֹר טַל
 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה
 תִּבֵּל תִּתֵּן וְתִשְׁלִים תְּכַוְנֶנָּה בְּאוֹר טַל
 וַיַּעֲמְדוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמַת טַל אֲוֵרוֹת טַלְיָה

אלהינו ואלהי אבותינו

יא אוֹרָה תְּאִיר בְּטַל / אֶפְרַיִם יַעֲלֹז בְּטַל
 בְּרָכוֹת תַּצְנֶה בְּטַל / בְּרִינָה יִקְצֹר בְּטַל
 גִּרְנוֹת יִמְלֹאוּ בְּטַל / גֶּן נְעוּל תִּרְוֶה בְּטַל
 דְּגָנִים תִּרְעִיף בְּטַל / דְּמָעָה תִּמְחַה בְּטַל
 5 הָרִים עֲשִׂישׁ יִטְפּוּ בְּטַל / הַמִּים תִּקְרַב בְּטַל
 וְגֵאֵל תִּחִישׁ בְּטַל / וְגִילִי מֵאֵד תֹּאמֶר בְּטַל
 זֶר לֹא יַעֲבֹר בְּטַל / זִירוּעִים תַּצְמִיחַ בְּטַל
 חֲשֶׁרֶת מִים תְּסִיב בְּטַל / חַיִּים עַד הָעוֹלָם תַּצְנֶה בְּטַל
 טָלְלִים תוֹרִיד בְּטַל / טוֹבָה תִּרְיֵק בְּטַל
 10 לִשְׁנָה תְּסוּבֵב בְּטַל / יִשְׂרָאֵל תִּקְרָא בְּטַל
 כָּרֶם תִּרְחִיב בְּטַל / כּוֹרֶתִי בְּרִית יִשְׁמַחוּ בְּטַל
 לִיבְבִתִּי תֹאמֶר בְּטַל / לְכִי לָךְ רַעֲיָתִי בְּטַל

יא. 7 זר לא יעבר בטל: הטור מועתק בין השיטין. 10 ישנה: את כנסת ישראל (שה"ש
 ה: ב). ישרים וכו': בין השיטין. 11 כרם: את ישראל (יש' ה: ז). הטור מועתק בגליון.

מְרֹב טוֹבָה תִּצְפֶּן בְּטַל / מָוֹת יְבֹלַע בְּטַל
 נָחַל עֲדָנִיָּה תִשְׁקֶהָ בְּטַל / נוֹת בֵּית תְּבָרָךְ בְּטַל
 15 שׁוֹבַע שְׁמֵחוֹת תִּשְׁבִּיעַ בְּטַל / סְגֹלְתְּךָ תִּשְׁכֵּן בְּטוֹב בְּטַל
 עֲדָנִים תִּעֲנִיק בְּטַל / עֲמָקִים בָּר יַעֲטֹפוּ בְּטַל
 פְּדוּיִים יִפְרוּ בְּטַל / פְּדוֹת תִּשְׁלַח לָנוּ בְּטַל
 צִמְחִים יִצְתְּלוּ בְּטַל / צֹאנֶךָ תִּרְעֶה בְּטַל
 קוֹלְךָ יִישָׁמַע בְּטַל / קְרוֹבֶיךָ תִּשׁוּבָב בְּטַל
 20 רַחֲמֶיךָ תִּתֵּן בְּטַל / רָעָה לֹא תִמָּצָא בְּטַל
 שְׁלוֹם יִישָׁמַע בְּעֵת טַל / שְׁאֲנָן יֵשֵׁב בְּמוֹשָׁב טַל
 תּוֹרָה תִּלְמַדְיוֹ בְּטַל / תְּמִימִים יִינָתְרוּ בְּטַל

אַלְהִינוּ

יב אֲדָמָה תִּרְוֶה בְּטַל / בְּתַעֲרִיפָה מִמַּעַל טַל
 גְּבֻעוֹת יִחַגְרוּ גִיל טַל / דְּגוּל בְּבוֹאֶךָ לְהַדְרִיךְ בְּטַל
 הֶרְצָה לְמַחֲפִיָּה בְּטַל / וּמִלֵּא אֶסְמִינוּ מְגֹד טַל
 זְכוֹר אוֹמֵר פֶּץ אִם יִהְיֶה מָטָר וְטַל / חֲזוֹנֵנוּ בְּצִדְקוֹ בְּחִשְׁרֵת טַל
 5 טַעַם מְגֻדִּים דִּשֵּׁן בְּטַל / יָהּ הוֹדִיעַ כִּי עֵימָךְ מְקוֹר טַל
 כָּל גִּפְשׁוֹת תַּעֲדָה בְּטַל / לִמְעַן אוֹמֵר אֱהִיָּה כְּטַל
 מִשְׁמִיָּה הַפְרִיחַ טַל / נֶאֱוָר עוֹשֶׂה נְתִיבוֹ טַל
 סֻגְרֵי כֹלֵל תַּעֲזֹרֵר בְּטַל / עֲנֶה נָא מַעֲתָרֶיךָ בְּעֵד טַל
 פְּנֵה חֶלֶד תִּצְהִיל בְּטַל / צִמְחֶיךָ יִרְוַעְנוּ בְּטַל
 10 קוֹל מִבְּשָׁר תִּשְׁמִיעַ בְּטַל / רְדוּמַת יִשְׁנֶה תַּעֲזֹרֵר בְּטַל
 שְׁחָקִים מִמַּעַל יִרְעֹפוּ טַל / תַּנּוּבְכִינוּ תִירוֹשׁ וְדָגָן בְּטַל

אַלְהִינוּ

יג אֲדָנִי אֲדָמָה תִּאֲדָר בְּטַל / בְּרִיחֵי בְּקַעֲוֹת תִּבְהִיק בְּטַל
 גִּינֵי גְבֻעוֹת תִּגְהִיץ בְּטַל / דּוֹמָן דְּרוֹשָׁה תִּדְגּוֹר בְּטַל

13 מְרֹב טוֹבָה: מועתק בין השיטין. 14 נחל וכו': בגליון. נוֹת בֵּית: את כנסת ישראל (תה' סח: יג). 15 בְּטוֹב: בין השיטין. 16 עֲדָנִים: מיני עידון. עמקים בָּר יַעֲטֹפוּ: תה' סה: יד. 17 פְּדוּיִים: ישראל.

יב. 2 להַדְרִיךְ: להעביר את הגאולים. 4 אוֹמֵר וכו': את מאמרו של מי שהכריז אם יהיה מטר וטל, והוא אליהו (מל"א יז: א). בְּצִדְקוֹ: בזכותו. 6 תַּעֲדָה: תקשט. אֱהִיָּה כְּטַל: הושי' יד: ו. 8 כָּלֵל: אפשר שצ"ל: כלא. והכוונה למתים. 9 פְּנֵה: צ"ל: פני.

יג. נדפס על ידי זולאי בעתון הארץ י"ד בניסן תש"א. 2 תַּגְהִיץ: תאיר (השווה לעיל א, 5). 2 דּוֹמָן דְּרוֹשָׁה: את אדמת ארץ ישראל (יש' סב: יב). תַּדְגּוֹר: תפרה. 4 זִכְתָּ: של

הָהָרִים הַגְּבוּלִים הַתְּהָדָר בְּטַל / וְאַפִּיקִים וְגִיאֹת תִּנְעַד בְּטַל
וְיִיּוֹת זָבַת תִּזְיֵל בְּטַל / חֹבֶשׁ חֶלֶד תִּתְּדֵשׁ בְּטַל
5 טִיבוֹר טָרָשִׁים תִּיטִיב בְּטַל / יִרְכְּתִי יִבְשָׁה תִּיפָה בְּטַל
כִּיבֶרֶת תִּכְלֵל בְּטַל / לָאָרֶץ לְקוֹחִים תִּלְבֵּב בְּטַל
מְגִדִי מְדוּדָה תִּמְגִּיד בְּטַל / נִחְלִי נִשְׁיִיה תִּנְהַל בְּטַל
סָבִיב שָׁדוֹת תִּסְדֹּד בְּטַל / עֲלָמוֹת עֲמָקִים תַּעֲרִיף בְּטַל
פּוֹעֵל פְּקוּדָה תִּפְאַר בְּטַל / צִלְמוֹת צָבִי תַּצְהִיר בְּטַל
10 קְבוּצוֹת קְצָאוֹת תִּקְהַל בְּטַל / רִיגְבִי רְקוּעָה תִּרְחִיב בְּטַל
שְׁפִילַת שְׁקוּלָה תִּשְׁפֹּר בְּטַל / תִּפְאַרֶת תִּבֵּל תִּתְלִיל בְּטַל

שאתה הוא יי אלהינו משיב הרוח

ומוריד הטל מימית ומחיה ומצמיח

ישועה

ב[רוך] מחיה

ולך תעלה

יֵד אֶהְיֶה כְּטַל תִּקְרָא / בְּעֵם מְבוֹרָכִים מְטַל
גְּבֻעוֹת יִלְכוּ חֲלָבֵי טַל / דְּרָכִים יִמְלְאוּ טַל
הָרִים יִשְׁפּוּ טַל / וְאַפִּיקִים יַעֲבִיעוּ טַל
זָבַת חֶלֶב וּבוֹר טַל / חֲשׂוֹר טַל לְמַחְפֵּי טַל
5 טְהוֹרִים תִּשְׁבִּיעַ רוֹב טַל / יִרְוִיחַ יִדִּידֶיהָ טַל
כִּנֶּת יִמְיִנָה מִלֵּא טַל / לְבַעֲבוֹר כִּי לָהּ יִמְצָאוּ טַל
מִימְגֵד שְׁמִים מְטַל / נִחַל עֲמוּסִים בְּנוֹתְנָה טַל
סֻלַּת עֲנִיִּים תִּרְוַה בְּטוֹב טַל / עֵדֶן מִשְׁמָנִי הָאָרֶץ מְטַל

ארץ ישראל. 4 חובש: רפואת. 5 טיבור טרשים: נ"ל סמיכות הפוכה במקום: טרשי טיבור.
ו'טיבור' כינוי לארץ ישראל שהיא בטבורו של עולם (סנהדרין לו ע"א). 6 כיפי: סלעי.
כיברת: לשון קצרה במקום: כיברת ארץ. תכלל: תיפה. לארץ לקוחים: המתים. 7 מדודה:
ארץ ישראל (זכ' ב: ו) ואולי סתם הארץ, על פי חב' ג: ו: עמד וימודד ארץ. 8 עלמות:
נעורי. 9 פקודה: הארץ (תה' סה: י). צבי: כינוי לארץ ישראל. 10 קבוצות קצאות: נ"ל:
קבוצות כנסת ישראל שנפוצו לקצות העולם. רקועה: אדמה (תה' קלו: ו). 11 שקולה:
כינוי לארץ ישראל, כמו 'מדודה' בטור 7 והשווה ישעיה מ: יב.

יֵד. ולך תעלה: מפתחות הקבע של פיוטי הסילוק. 1 אהיה כטל: הוש' יד: ו. 2 גבעות
ילכו: יואל ד: יח. 3 יעביעו: במקום: יביעו או ינביעו. 4 ובור: אולי צ"ל: ורוב טל. 6
כנת ימינך: ישראל (תה' ח: טו). כי לך: אולי במקום: כי אצלך. ואפשר שיש לקרוא
'יצמאו' במקום ימצאו. 7 מימגד וכו': על פי בר' לג: יג. עמוסים: כינוי לישראל על פי

פינות אדמה תפקוד בטל / צידה תברך משוב טל
 10 קרף יודוה מברכת טל / רבת ארץ תעשיר מטל
 שוקק הארץ משובע טל / תמין ארציו יכולה מטל

ונעריצך ונקדישך ונשליש לך קדושה ככל[תוב] וקרא

טל אוצרות קודש / שביע תלמי קודש
 ומחפי לטללי קודש / יקדישו למלפי בקודש
 בהררי קודש

ב[רוך] האל

אתה בחרתה

טו אדרתה אמונים אצילי איתנים
 באהבה בחרתה בחודש ניסן
 גאלתה גוונים גיוית גמולים
 דרי דבש דישנתה בחודש אייר
 5 הופעתה השמעתה הגיון הוריתה
 ונעשה ונשמע ויתקתה בחודש סיון
 זוהר זמירות זכיה זבדתה
 חורב חרוב חמדינו בחודש תמוז
 טירת טיהרף טבועה טליל
 10 יופי ירושלים חינו בחודש אב
 כתב מהם כבודך
 לתרום לשכות לאסף להביא בחודש אילול
 מחילת מקום מועדי משוש
 גריע גופיר גועם בחודש תשרי

יש' מג: ג. 8 פנולת ענוים: כינוי לישראל. 10 רבת ארץ וכו': על פי תה' סה: י. 12 טל: כמו: בטל. שביע: במקום: שבע. קודש: במקום: ארץ קודש.

טו. אדרתה: מלשון אדיר. אמונים: את ישראל. איתנים: של אבות העולם. 3 גוונים: את ישראל שאתה מגונן עליהם. גיוית: אין בידי להלום. ואולי צ"ל: גיוית, ר"ל העברת. גמולים: ללדיך. ואולי הוא מלשון גמילות חסד. 4 דרי דבש: יושבי ארץ זבת חלב ודבש. 5 הגיון: תורה. 6 ונעשה ונשמע: נ"ל כינוי לישראל: את העושים נעשה ונשמע. ויתקת: מלשון ותיק. בחודש סיון: על ידי מתן תורה. 7 זכיה: לצדיק. זבדתה: הענקת. 8 חמדינו: בית מקדשנו. 9 טירת טיהרף: בית מקדשך. טבועה: כמו: הטבועה; השקועה, הנהרסת. טליל: בדרך בטל. או: גונן. 12 כתב וכו': אין בידי להלום טור זה. 12 לתרום לשכות: לחדש השתתפותם בעבודת בית המקדש. 13 מחילת מקום: נראה לי כמו: על מחילת

15 סִמּוֹךְ סוּכַת סִיפֵי שָׁרְתִי
עֲדַתְךָ עֶטֶר עוֹז בְּחֹדֶשׁ מִרְחָשׁוֹן
פְּדִימָה פֶּרֶחֶף פּוֹצְחֵי פִלְאִיָּה
צוֹרְרֵינוּ צִמַּת וְצִהָלֵינוּ בְּחֹדֶשׁ כֶּסֶלִיו
קוּמָה קְדֻמָּה קָרֵב קִיּוּצֵינוּ
20 רַעֲיָתִי רַחֵם רָם בְּחֹדֶשׁ טִיבַת
שִׁירָה שִׁמְחוֹת שְׁחֹרָה
שְׂכִינָה שְׁבוּיַת שְׁחָקִים שִׁינָן בְּחֹדֶשׁ שְׁבַט
תּוֹקֶף תְּמִימִים תִּירְגֵּל תְּעוּדָה
תְּמוֹךְ תְּפִלּוֹת תַּחֲנוּן תְּכַלִּית בְּחֹדֶשׁ אֶדֶר
25 תּוֹרַת אֵל רֹאשׁוֹן / חֻקָּתָה אֵל רֹאשׁוֹן
לְחֹג בְּחֹדֶשׁ רֹאשׁוֹן / מְקָרָא קוּדֶשׁ יוֹם רֹאשׁוֹן
כַּכְלָתוֹב [בתולרתך]
ובחודש הראשון (וי' כג : ה)

טז אָב רַחֲמֵינוּ כָּבֵן / פָּאָז בִּישַׁע מְלָבָן
בָּבֵן אֹדֶם תְּלָבָן / בָּאִי שַׁעַר רֹאבֵן
גַּם קוֹל שְׁאוֹן / גַּל מְשַׁכֵּן מַעוֹן
דְּרוֹשׁ חֵישׁ יִשְׁעוֹ / דְּפוֹק שַׁעַר שְׁמַעוֹן
5 הָקֵם קָהֵל גְּלוּיִם / הָמוֹן עֲלִיָּה גְּלוּיִם
וְיִשְׁבְּעוּ מִן וְשִׁלְיִם / וְעֵד שַׁעַר לִי
זִמְרָה וְקוֹל תּוֹדָה / זִמְן בְּהוֹגֵי תְּעוּדָה
חוֹגֵי חֻקָּה עֵידָה / חֻדּוֹת שַׁעַר יְהוּדָה
טָסִים לְהַקְרִיב אֲשַׁכֵּר / טָף בְּנֵי נֶכֶד
10 יֵאמְרוּ יֵשׁ שָׁכֵן / יִכּוֹן שַׁעַר יִשְׁשַׁכֵּר

מקום וכו'. ר"ל: על רחמים שריחמת על בית המקדש נריע וכו'. 15 סוכת סיפי שרתי: שיכול מלים במקום: סיפי סוכת שרתי. שרתי: כינוי לירושלים על פי איכה א: א. 17 פרחיך: ילדיך. 18. צהלינו: שמחנו. 19 קיצינו: ר"ל: קץ גאולתנו. 21 טור זה ולשאחריו אין בידי להלום. 23 תוקף תמימים: הקב"ה המחזק את הצדיקים. תעודה: תורה. 24 תכלית כנראה במקום: עד תכלית.

טז. 1 בישע מלבן: בגאולת מצרים. 2 אודם: חטא. 3 קול שאון: כמו: בקול שאון. גל משכן מעון: גלה את בית המקדש שלמעלה. והכוונה לגאולה העתידה. 7 בהוגי תעודה: בלומדי התורה. 8 חוגי: השווה נחום ב: א. 9 טפים וכו': שיעור הטור: ילדי הנכרים ('טף בני נכר') הבאים במהירות ('טסים') להקריב קרבנות ליי. 10 יש שכן: צ"ל: יש שכר

כְּרִיתִים אֶז יַחֲלֹן / כְּבוֹד אֹהֵי יַחֲלֹן
לִימוּדָהּ בְּשָׁלוֹם יוֹבִילָן / לְנוֹגַהּ שֶׁעַר זְבוּלָן

מֶגֶר הָרֵג וְאַבְדָּן / מִדְּחִיקֵי בָקָץ עֶדָן
נִכְסֶף לִישׁוּעָה יוֹעֶדָן / נִשָּׂא שֶׁעַר דָּן

15 סוֹד מוֹפֶת לִי / סֵעַד מוֹפֶת לִי
עֲטוּיָה הוֹד פְּתִילִים / עֵטֶר שֶׁעַר נִפְתָּלִי

פוֹעֵל זְרוּעָה הוֹגֵד / פְּרִי טוֹבָה יוֹמָגֵד
צָבָא גְדוּדָיו אָגֵד / צוּרֶת שֶׁעַר גֹּד

קִירֵית מוֹעֲדִים תְּאֲשֶׁר / קִיבוּץ רִיבּוֹת תִּיִּשָׁר
20 רָצוֹן ווִיתָרוֹן הַכֶּשֶׁר / רָצוֹן שֶׁעַר אֲשֶׁר

שָׁלֵם בְּסִפִּיר תִּיִּסֵּד / שְׂדֵי עֲלִינֵי הַסֶּף
שְׁבִטִי יֵה תְּאֲסֶף / שְׁקוֹד שֶׁעַר יוֹסֶף

תְּעוֹרֵר קֶץ הַיָּמִין / תַּחֲסוֹף זְרוּעַ יָמִין
תִּשְׁמַחֲתִינוּ בְּמוֹעֲדֵי יָמִים / תִּזְקוֹף שֶׁעַר בְּנֵימִן

25 תְּקוּמִם שְׁעָרִים / עַל שְׁמוֹת שְׁבִטִים
וּבָם יִירָאוּ דְגָלִים / בְּפַעֲמֵי רָגָלִים

ככל[תוב] בתו[רתך]

שלוש פעמים (דב' טז: טז)

ז כְּשׁוֹשְׁנָה הַמְּבוֹרָכָת / וּבֵין הַחוּחִים נִבְרָכָת
כֵּן אִיוֹמָה גִּגְדָה עוֹמָ[לָדָת] / וּבִירָאָה אוֹתָהּ עוֹבְדָת

בלרוך שאותך]

(יר' לא: טו). 11 כריתים: אומות העולם. כבוד איווי: כמו: מכבוד איווי, מכבוד בית המקדש. יחילון: ירעדו. 13 הרג ואבדן: במקום: בהרג ואבדן. מדחיקי בקץ עדן: הדוחקים את הקץ. אבל אפשר שכחוב: מדחיקי. 15 סוד מופת לי וכו': שיעורו: את התורה שהוא אות ומופת לי, האכילני, סעד אותה לי, שתהא מתוקה לחכי. 16 עטויה וכו': לכנסת ישראל המקושטת בציצית. 17 הוגד: נתפרסם. יומגד: יומתק. מלשון פרי מגדים. 18 גרודיו: אולי צ"ל: גרודיד. אגד: אסוף. 19 קירית מועדים: ירושלים (יר' לג: כ). 20 רצון: כמו: ברצון. ויתרון הכשר: אולי צ"ל: ויתרון הכשר (קה' י: י). 21 שלם: את ירושלים. בספיר תיסד: על פי יש' נד: יא.

יו. ובין החוחים וכו': השווה שה"ש ב: ב. איומה: כינוי לכנסת ישראל.

יח וַיֵּךְ שָׁרָשָׁיו וַיּוֹנְקוּתָיו לַמָּטָה / וַסִּרְיוֹ וַעֲנָפָיו לַמַּעֲלָה
טָלְלִי מַעֲלָה יַעֲרוֹךְ לַמָּטָה / וְתַתְּהִיל אֲדוֹן בְּמַעֲלָה וּבַמָּטָה

[ב]רוך הטוב לך להודות

ט פֶּלְבָנוֹן הָהָר הַטּוֹב / וּכְטַל חֶרְמוֹן אֲשֶׁר הוּא אוֹת טוֹב
בְּאַרְצֵינוּ לֹא נַחֲסֵר טוֹב / יָמֵינוּ נִבְלָה בְּטוֹב
מְשׁוּפָעִים שְׁלוֹם בְּרָכוֹת טוֹב

[ב]רוך עושה [השלום]

יח. יעורון: כנראה במקום ייעורון, יישפכו.